

noustemps, noususosinoves tecnologies

**Laura Canet Aymerich
Cristina Grisolia Pereira
Raquel Querol Bello**

Redacció

Laura Canet Aymerich, Cristina Grisólia Pereira i Raquel Querol Bello

Coordinació i Edició

Programa Nous Usos Socials del Temps
Direcció de Comunicació Corporativa i Qualitat

Direcció col·lecció

Antoni Fernández i Lozano

Direcció Editorial

Orland Blasco i Aleu

Coordinació tècnica

Jaume Font i Simón

Disseny gràfic

Estudio Angel Uzkiانو

1ª Edició Març 2006

Ajuntament de Barcelona

Sector Serveis Generals
Dipòsit legal:

www.bcn.es/nust

AGRAÏMENTS

Agraïm a Carme Freixa i a Sara Berbel la seva aportació de documentació i les seves reflexions. A Lourdes Muñoz, a Montserrat Boix i a Soledad Bravo per la contribució que han fet dins de l'apartat de ciberfeminisme.

També el nostre reconeixement a totes les dones i col·lectius de dones que, amb el seu exemple i la seva lluita, creen les experiències que fan possible la conciliació a la nostra societat.

ÍNDEX

Presentació del Dossier

DEFINICIÓ I CONCEPTES A L'ENTORN DEL TEMPS

- Introducció
- Temps i història
- Què entenem per temps
- Breus nocions filosòfiques sobre el temps
- L'ús del temps
- Definició dels usos del temps personal, laboral, familiar i social.

LA CONCILIACIÓ COM A DRET DE LA CIUTADANIA. LA REORGANITZACIÓ SOCIAL: REPTES PER A LA SEVA CONSECUCIÓ

- Introducció
- Què entenem per conciliació? Definicions. Conciliació i feminisme
- La conciliació com a dret de la ciutadania i necessitat per exercir la paritat
- La reorganització social
- La conciliació a Europa
- Experiències: models de conciliació a diferents països

EL PAPER DE LES TECNOLOGIES DE LA INFOMACIÓ I LA COMUNICACIÓ (TIC) EN ELS USOS DEL TEMPS

- Introducció
- Definició i descripció de les TIC. Dades d'usos de les TIC per sexe: què passa?
- La bretxa digital: les TIC en una societat patriarcal
- El ciberfeminisme: origen i experiències
- Avantatges de les TIC per a l'ús del temps propi, la paritat i el temps social

- Com aplicar les TIC als diversos àmbits de la vida
- El temps personal. El parany de les TIC: a més temps, més treball

CONCLUSIONS

NOUS TEMPS, NOUS USOS I NOVES TECNOLOGIES

Presentació del Dossier

El temps, des de la vessant més filosòfica fins la vessant pràctica i quotidiana, ha estat al llarg del nostre segle subjecte de revisió en tant que “qualsevol canvi en una societat concreta dóna lloc a una nova distribució del temps, fet que implica considerar diferents models culturals, econòmics, polítics i socials” (Sara Moreno).

El dossier que us presentem pretén posar a l’abast de dones i homes les noves perspectives i possibilitats que sorgeixen de la interacció entre el temps i les noves tecnologies com a elements facilitadors de la conciliació de la vida laboral, familiar, personal i social.

Quan parlem de conciliació o d’usos del temps, el primer pensament s’associa a la vida laboral i familiar. El fet de conciliar aquests dos temps és viscut com una responsabilitat quasi exclusiva de les dones, que es converteixen en l’eix conciliador, no només per la seva rotunda incorporació a la vida laboral sinó, com veurem més endavant, pel mandat de gènere de la identitat femenina.

Vist des d’aquesta vessant treball-família, la conciliació pren un caire economicista. Aquest aspecte no el deixarem de banda pel seu significat de reorganització, de distribució del temps de treball i per la necessària implicació dels agents del mercat. Però tractarem també aquest tema des d’una concepció política i social on es contempla de ple la vida personal com a dret de ciutadania.

DEFINICIÓ I CONCEPTES A L'ENTORN DEL TEMPS

- **Introducció**
- **Temps i història**
- **Què entenem per temps**
- **Breus nocions filosòfiques sobre el temps**
- **L'ús del temps**
- **Definició dels usos del temps personal, laboral, familiar i social.**

INTRODUCCIÓ

En aquest capítol presentarem el marc conceptual del temps, la seva organització i els seus usos.

Breument, aportarem algunes dades que ens demostren la importància que va tenir per a l'ésser humà mesurar el temps, i com van evolucionar en els diferents moments de la història els mètodes i mecanismes per controlar-lo i assenyalar i fixar en el temps els esdeveniments més significatius.

Les nocions filosòfiques que ressenyem tenen com a objectiu posar de manifest la preocupació dels pensadors universals a través dels segles per definir el temps com a una noció estretament lligada a la existència de l'ésser humà.

Ja dins del contingut específic d'aquest Dossier, hem elaborat definicions i descripcions dels àmbits, temps, usos i activitats que configuren la vida quotidiana de les persones. Hem fet una anàlisi de gènere per entendre millor el paper de les dones en la conciliació de la vida laboral i familiar, però sense deixar de banda la seva presència a la vida social i política, amb l'elevat cost que això representa.

Finalment, afegirem unes dades estadístiques que ens permetran visualitzar i establir comparacions relacionades amb els diferents usos dels temps dels homes i de les dones.

TEMPS I HISTÒRIA

Des de la prehistòria, mesurar el temps ha estat un repte permanent per a l'ésser humà. En els seus inicis, s'utilitzaven columnes de pedra de tal manera que quan un astre coincidís amb la seva alineació senyalés un moment o data important. Els antics obeliscs egipcis eren pilars, l'ombra dels quals es desplaçava a mesura que avançava el dia i marcava les hores entre la sortida i la posta del sol.

El següent avenç en la mesura del temps va ser la creació dels rellotges amb moviment propi, independent del moviment dels astres. Aquests primers rellotges es van fabricar a l'any 1364 per al palau de Carles V a París, i funcionaven amb pesos i rodes dentades. No és fins el segle XV que es canvien els mecanismes utilitzats per mesurar el temps, amb l'aparició dels rellotges portàtils. Des d'aquesta descoberta fins als nostres rellotges actuals han passat més de 500 anys.

Amb aquesta breu síntesi de la història del rellotge volem assenyalar que el temps sempre ha estat present en la vida de l'ésser humà, i ha estat motiu d'investigació pel fet d'aconseguir una màquina que el mesurés. Perquè el temps marca la vida de qualsevol persona, i és el seu ús i gaudi el que ens diferencia als uns dels altres.

El càlcul del temps des de la mirada de les Dones

Des de temps molt antics, algunes civilitzacions com la Maia van mesurar l'any en 13 mesos de 28 dies, és a dir, en Cicles Menstruals o Lunars amb un dia extra, o dia lliure, que segons la reinterpretació Maia era el 25 de Juliol.

Algunes teories diuen que un cop els estils de vida agrícoles van ser desenvolupats en la zona coneguda avui en dia com Orient Mitjà, el sacerdocí masculí va prendre el poder. S'havia de controlar i marcar el temps, i definir un calendari es va convertir en el desenvolupament d'un instrument de poder.

El poder masculí està associat amb el Sol, mentre que el femení està associat amb la Lluna. Per això, van adoptar un calendari basat exclusivament en l'any solar. La divisió egípcia del cercle en 360 graus, subdividit en 12 parts de 30 graus cadascuna, va dotar el sacerdocí masculí d'Egipte i Mesopotàmia d'una norma per legitimar les seves jerarquies "masculines-solars". Això va ocórrer fa aproximadament uns 5.000 anys (3.000 aC). Llavors, a Babilònia i Egipte van néixer les 12 Cases del Zodíac i el calendari de 12 mesos. Però en base a aquest calendari de 12 mesos, cadascun de 30 dies, es comptabilitzaven 360 dies; per això, es va definir un període extra per completar l'any natural real. La funció clau dels sacerdots de Calends, a Babilònia, era correlacionar els cicles de la lluna amb l'any solar. Pels volts de 1500 aC, el sistema de 360 graus del cercle dividits en 12 parts com una aproximació als cicles lunars, els quals calia reemplaçar, es va estendre cap a la Índia i la Xina.

Amb aquest nou càlcul, la divisió del temps es va basar en la divisió del cercle, que representa espai, en comptes de basar-se en les 13 Llunes.

La discrepància entre els dies de l'any solar i els cicles lunars només és un problema per a l'home civilitzat, ja que la dona sempre ha dut naturalment les tretze llunes dintre del seu ésser. El cicle de menstruació femení és de 28 dies i és el terme mig entre els cicles lunars sinòdics de 29.5 dies i els altres cicles lunars menors de 27.5 dies. Prenent com a factor aquest cicle mig de 28 dies en l'any solar el resultat serà de tretze llunes, o 364 dies: un dia menys que l'any solar terme mitjà.

QUÈ ENTENEM PER TEMPS?

‘Durada i successió de les coses, considerada com a transcorrent d’una manera contínua i uniforme i que hom mesura per fenòmens successius esdevinguts a intervals regulars, com el cycle solar, el cycle lunar, el curs de les estacions, etc.’.

(Gran diccionari de la llengua catalana)

«Segons la filosofia oriental, si no coneixem el principi que diu "dominar el temps és dominar la vida" mai serem conscients del nostre gran potencial humà. El temps tot ho iguala, tant al ric com al més desposseït, el que viu a Barcelona i el que viu a Nova York, tots tenim dies de 24 hores, el que fa hom diferent és el mode en què usa el temps». (Robin S. Sharma, *El monje que vendió su Ferrari*).

Però, en la societat que vivim realment som lliures per a decidir els nostres temps o restem condicionats als nostres entorns?

Aquest Dossier no pot ser ni vol una solució als problemes humans per dominar el temps, doncs existeixen variables exògenes (classe social, conflictes armats, realitats geogràfiques, etc.) que incideixen en la possibilitat d’autonomia i de gestió del temps. El que aquest dossier pretén és donar elements per a realitzar una reflexió activa que permeti nous posicionaments enfront dels models tradicionals dels usos dels temps, per tal d’assolir benestar i una major igualtat d’oportunitats.

BREUS NOCIONS FILOSÒFIQUES SOBRE EL TEMPS

En la filosofia antiga, i també en la medieval, es va relegar el concepte de temps en favor del de l’èsser. Des dels començaments es van contraposar dos pensaments: un fonamentalment temporal que destaca el “passar” i un altre intemporal que destaca “l’estar”, “la presència”.

Amb les següents cites provarem de fer una aproximació al pensament filosòfic sobre aquest tema tan universal com complex:

“El temps és la imatge mòbil de l’eternitat”.

Plató (428-347 aC).

“El temps és la mesura del moviment segons l’abans i el després”.

Aristòtil (384-322 aC).

Els estoics reafirmen la definició aristotèlica introduint les nocions d’interval i velocitat. (segle III aC).

“L’ànima o consciència és el que amida el temps”.

Plotinus (205-270).

"El temps és una paradoxa... jo sé què és el temps però 'quan no m'ho pregunten, ho sé; quan m'ho pregunten, no ho sé".

San Agustí (354-430).

Durant l’Edat Mitjana va sorgir el problema teològic del temps en relació a l’eternitat. “Allò material” del temps, és a dir, el moviment, es troba fora de l’ànima, però

“allò formal” del temps, això és la mesura del moviment, prové de l'ànima.

A l'Edat Moderna es van seguir discutint els problemes teològics, físics i psicològics relatius al temps. Així, es podia concebre de tres maneres:

- Com una realitat en si mateixa. "És absolut, veritable i matemàtic, que flueix uni formement sense relació amb res extern". Newton (1642-1727).
- Com una relació. "És l'ordre d'existència de les coses que no són simultànies, és l'ordre universal dels canvis". Leibniz (1646-1716).
- Com una propietat de les coses, entenent aquesta propietat com a durada: per a Kant (1724-1804), espai i temps són formes dels sentits extern i intern, respectivament. Espai i temps, quant intuïcions a priori, no són coses en si.

“El temps és el que impedeix que tot hagi estat donat d'una vegada”.
Bergson (1859-1941).

“Doncs només la persona humana pot 'unir' el temps. Per això primer el separa, el constitueix en passat, aïlla el present i queda com buida, disponible perquè el futur pugui penetrar. L'animal no pot quedar-se buit ni un instant, sempre està 'ple', privat d'aquest poder que respon a una necessitat d'introduir una síncope en el seu temps. Per això, l'animal no pot entotsolar-se, no pot fer pausa, no pot quedar-se disponible un instant”. María Zambrano (1904-1991).

L'ÚS DEL TEMPS

Els usos del temps es defineixen a partir dels diversos continguts amb els quals l'ocupem. És per això que podem parlar d'un ús del temps laboral, familiar, personal, social, i dir que hi haurà tants usos del temps com grups d'activitats/ocupacions/esdeveniments organitzin la vida de les persones.

El temps, el seu ús i la seva distribució, ha estat des de sempre subjecte a revisió. Tal com diu la cita de Sara Moreno a la introducció, “qualsevol canvi en una societat concreta dóna lloc a una nova distribució del temps, fet que implica considerar diferents models culturals, econòmics, polítics i socials”. Però creiem insuficient definir l'ús del temps exclusivament pel seu contingut. Usar, utilitzar, és fer servir una cosa per a algun propòsit; existeix, per tant, en l'ús del temps una finalitat o almenys una intencionalitat.

En la nostra actual societat, la finalitat de l'ús del temps és el benestar de les persones, però a aquest benestar se li ha sumat un matís subjectiu: els usos del temps hauran de proporcionar, a més, la possibilitat de gaudir.

Però sabem que el temps es gaudeix de manera diferent en funció de la identitat masculina o femenina. Queda preguntar-nos si una vegada més els mandats de gènere ens trastocaran allò que és agradable per obligació.

Des d'una perspectiva de gènere no podem deixar d'assenyalar que l'ús i el gaudi del temps és diferent per a les dones i per als homes, per raons educatives, culturals i de rol social. En aquest sentit, i en funció de la identitat femenina construïda sota el mandat de gènere, haurem d'estar alerta perquè allò que és agradable no

se'ns trastoqui en imperatiu, en obligació i en una responsabilitat exclusiva de les dones.

L'hegemonia o centralitat del treball productiu en la vida de les persones ha configurat una societat adaptativa a temps i ritmes laborals, envaint -o en alguns casos, anul·lant- espais vitals d'altres continguts. Però no es tracta simplement de moure un eix o desplaçar un centre, ni tan sols d'establir graus d'importància i prioritats en els usos del temps: es tracta de repensar les parcel·les del "fer quotidià", els valors de cadascuna d'elles i la seva imbricació. Pensem que en la completesa de la persona i per extensió de la societat, resideixen l'equilibri i els principis de justícia.

DEFINICIÓ DELS USOS DEL TEMPS LABORAL, FAMILIAR, PERSONAL I SOCIAL

TEMPS LABORAL

La vida laboral té com a objectiu bàsic garantir un nivell econòmic digne i suficient. La participació de les persones en el món productiu és un mitjà per a l'aportació i devolució a la societat, com a factors d'integració. El seu valor és ser també un recurs per a la independència i l'autonomia dels homes i de les dones.

Per tal de gaudir d'aquest ús del temps és necessari alliberar-lo de significacions i objectius propis d'altres parcel·les de la vida, és a dir, contextualitzar el temps laboral en el seu valor i funció, i concretar les expectatives individuals i socials que el treball genera i que en ell es dipositen.

La doble "jornada" o "doble presència" que la dona realitza treballant en la cura de la família i en el seu lloc de treball remunerat la col·loca en un punt de partida desavantatjat per al seu creixement laboral-professional perquè ja existeix un esforç previ i extraordinari a la tasca en si: compaginar, fer jocs malabars, per estar present amb rendiment en ambdós espais de treball.

Aquests esforços, acompanyats moltes vegades per la percepció de no poder exercir plenament les capacitats pròpies, i sumats a la precarietat laboral són factors negatius per a consolidar el valor d'independència, integració i autoestima que el treball remunerat té en l'actual societat.

La situació de la dona en el món laboral encara segueix essent discriminatòria en tots els àmbits: salarial, contractual, sectorial, de promoció personal, i té com a conseqüència que les taxes d'atur i inactivitat femenina siguin majors que les masculines, igual que les taxes de temporalitat i rotació en el mercat laboral.

Podem afirmar que aquestes característiques laborals col·loquen a la dona en una situació de risc ja que són l'origen d'ansietats, estats emocionals i temors que bloquegen el gaudi, el sentiment de seguretat, i la possibilitat de projecció de futur en un projecte individual, familiar i social.

L'anàlisi de gènere ens diu que encara hi ha patrons conductuals dels quals se'n deriva una concepció del treball remunerat femení com a complementari, davant la centralitat que se li suposa al masculí. Això s'explicaria per dos factors que actuen simultàniament: el primer, les oportunitats de treball remunerat que ofereix el mercat de treball i la situació personal de la dona en funció no només de l'edat o la formació, sinó també de les seves circumstàncies (cura dels infants, de persones grans, etc.).

TEMPS FAMILIAR

Quan parlem de família tenim, almenys dues concepcions: d'una banda, la família entesa com a primera i més compacta cèl·lula de la societat, de la qual es diu que és el seu "pilar" i a la qual se li atribueix la funció de procreació; per una altra, la família entesa com a espai de convivència i marc de creixement, protecció i cura de cadascun dels seus membres, on els models relacionals són factibles de transformació i adequació als canvis socials. Existeixen diferents formes de família: la família extensa, la monoparental i la família amb pares del mateix sexe.

En ambdós casos existeix la certesa de què els tipus de vinculacions i interrelacions familiars són determinants en l'educació i la maduresa social de les persones. Si considerem que en la família l'afectivitat és la corretja de transmissió dels sabers, dels valors i de les creences, haurem de tenir en compte la importància que té la presència i la qualitat del temps que hi dediquem.

L'absència física o emocional, deguda a les exigències reals o autoimposades del treball, genera una contínua sensació d'abandonament entre els membres de la família, amb el consegüent sentiment de culpabilitat per part generalment dels adults. La insatisfacció en el desenvolupament dels rols familiars pot arribar a produir, en alguns casos, frustracions més profundes que es projecten més enllà del context familiar. El procés d'alliberament que la dona ha portat a terme ha estat sempre atacat i utilitzat pels agents conservadors com a arma de culpabilització de les dones pel fet d'incomplir el rol familiar que li havia estat tradicionalment imposat.

Per gaudir d'aquest ús del temps és necessària una redistribució de les tasques i responsabilitats dels membres de la família, que requerirà :

- Un compromís personal
- Un esforç educatiu compartit amb tota la societat
- Unes determinades polítiques de suport a les famílies

Tots els segments que configuren l'Estat del Benestar han de tenir en compte, cadascun des de la seva perspectiva, que la funció i la proposta educativa de la família i de l'escola no poden ser interferides, desautoritzades i deslegitimades per missatges contradictoris. Sense voler dir amb això que família i escola es mantinguin "enrocades" al marge de la ciutadania de la qual no només formen part sinó que són peces determinants de transformació, considerarem necessari recordar el paper que juga la societat de consum.

El consum requereix la construcció prèvia d'uns valors, d'una retòrica que els sostingui i d'uns poderosos mitjans que els difonguin. El consum, com el poder, no té una significació negativa per se. Cal per tant la reflexió profunda i a llarg termini sobre l'evolució dels valors, la construcció d'una retòrica violenta i d'una violència discursiva que operen de manera directa en els missatges i en les pràctiques socials, amb l'objectiu d'induir a la creació de models de societat de consum excessiu i manipulat, en lloc de models de gaudi autònoms, que és el que tractem en aquest dossier.

La importància del gènere en la concepció tradicional de la família ha determinat un tipus de relacions i el compliment d'uns rols fixos que han dificultat el camí de llibertat de la dona. Dio Bleichmar parla de "(...) la importància crucial, vertebral, que adquireixen les relacions humanes, els vincles de gran intimitat i permanència en el temps, en l'organització de la identitat femenina".

Immaculada Romero en el seu article publicat a Papers del psicòleg ens diu: "Un factor important dels aspectes naturalitzats, ocults, indetectables que poden danyar el benestar de les dones, té relació amb els mandats de gènere per a la identitat femenina tradicional, que atribueix una importància fonamental a tot allò relacionat

amb allò emocional, amb la responsabilitat en el manteniment dels vincles que pot dur-les a viure per, per a i a través dels altres i postergant-se a si mateixes”.

TEMPS PERSONAL

Anomenem vida personal als esdeveniments que transcorren en el temps propi. I aquí ens trobem davant el primer interrogant quant a la possessió del temps. L'ús del temps personal és l'exercici de la llibertat individual i és en aquest sentit que requereix, més que una redistribució, un reaprenentatge d'aquest exercici.

L'avoriment, tant comú en les nenes i els nens, com en els joves, i els adults, és el símptoma evident de la dificultat per distingir entre el que és “omplir el temps” i “usar el temps”. És en el temps propi on podem tenir més marge per a prendre decisions en relació amb la finalitat amb què l'usem.

Per tal de gaudir del temps personal és important alleugerir la càrrega “d'activisme” i “d'obligacions” a la qual la societat de consum ens ha acostumat: així com hi ha cicles laborals, hi ha també cicles d'oci. Des dels poders públics s'ofereix més varietat de serveis d'oci que aporten nous recursos per la pròpia cura i reeducació en l'ús del temps, però, en tot cas, la nostra resposta a aquesta oferta no ha de transformar-se en una obligatorietat, en una necessitat per a la pròpia percepció d'ésser o de “pertànyer”; hem d'evitar que es creï un circuit pel qual sigui imprescindible “transitar” per a no córrer el risc d'exclusió.

En el cas concret de les dones, la possibilitat del gaudi del temps personal es veu condicionada pel seu cicle vital amb les corresponents càrregues familiars, atès que utilitzen en gran mesura el seu temps personal per a la cura del seu entorn.

Tornem a citar a Dio Bleichmar que amb cert humor descriu la realitat de les dones de mitjana edat:

“(..) dones que en general han complert totes les etapes en la carrera femenina: esposa-mestressa-mare (...) amb la seva casa-llar altament rutinitzada la dona pot trobar-se davant d'una dilatada jornada en la qual ningú ja la sol·licita perquè compri, netegi, arregli, acompanyi, solucioni: RES. I és aquest 'no-res' el que la situa en un veritable turning point vital. Se li acabà la vida dedicada al 'fer' i per primera vegada se li planteja 'l'ésser'”.

TEMPS SOCIAL

Així com considerem el temps personal com l'espai per a la llibertat i la presa de decisions individuals, el temps social és aquell que ens permet exercir la llibertat i la presa de decisions col·lectives.

Una de les característiques de la vida social és la seva capacitat per a accionar conjuntament i amb màxim aprofitament tots els continguts dels temps que configuren la vida de les persones. Els vasos comunicants entre privat i públic, entre individual i col·lectiu, a més d'inevitables són enriquidors, però la regularització i demarcació d'aquests temps ha de ser rigorosa per tal d'evitar mals usos i abusos derivats de la confusió entre la persona privada i la persona pública.

El gaudi en l'ús d'aquest temps s'amida pels resultats en el propi àmbit social i en la repercussió d'aquests en la vida laboral, familiar, personal i en com afecten tant a l'individu com a la comunitat.

Des d'una perspectiva de gènere, les dones actives en el món associatiu, polític o sindical, viuen el que es coneix com la **triple jornada**, en la qual han de conciliar vida familiar, personal, laboral i social.

DISTRIBUCIÓ I USOS DEL TEMPS

Definició de cada activitat:

TEMPS LABORAL

Activitats productives: aquelles activitats inserides en la producció de béns i serveis per a la millora econòmica i social.

TEMPS FAMILIAR

■ *Cura: inclou les activitats destinades a les persones per a la seva alimentació, higiene, vestit, salut.*

■ *Protecció: són les activitats que proporcionen a les persones seguretat física i emocional, com l'acompanyament, i el fet d'oferir recursos per a crear un entorn protector.*

■ *Transmissió de valors: activitats vinculades a l'educació informal que es basen en la comunicació i en els models quotidians de convivència.*

■ *Manteniment de l'habitatge fa referència a la cura material de la llar, neteja, reparacions, compres, gestions.*

■ *Vincles familiars: activitats que es realitzen amb la finalitat de vetllar i dinamitzar les relacions afectives entre les persones de la família; celebracions, reunions, representació familiar, mediacions.*

TEMPS PERSONAL

- *Salut: inclou les activitats dirigides a la salut integral de la persona; gimnàstica, esports, controls mèdics, teràpies, assistència a grups de recuperació, vida sexual.*
- *Estudi/formació: assistència a escoles, activitats de consulta relacionades amb l'activitat intel·lectual i el desenvolupament de les capacitats.*
- *Oci/Cultura: activitats relacionades amb els hobbies, passeig, entreteniments, lectura, visites i experiències culturals.*
- *Descans: dormir, no fer res.*
- *Informació/actualització: activitats de consulta, mitjançant la premsa, Internet, publicacions, relacions personals, per a obtenir informació de recursos, ajudes, ofertes, nous serveis, nous sistemes de gestió.**

(): Considerem interessant esmentar l'activitat d'informació i d'actualització, ja que aquestes repercuteixen i són redistribuïdes de manera directa en l'àmbit familiar per a benefici de la seva economia i del benestar en general.*

TEMPS SOCIAL

- *Representació: és l'activitat que es realitza "en nom" de la família o d'un grup; participació en AMPA, en reunions de comunitat de veïns.*
- *Participació ciutadana (sindical/política/associativa): activitats de tipus laboral, polítiques i socials amb diversos nivells de dedicació i amb repercussió en l'àmbit públic.*

Aquest esquema intenta descriure la fragmentació del temps de les dones. Creiem que aquesta fragmentació és major que la del temps dels homes, la qual cosa ha estat una de les raons que ens ha permès afirmar que la dona disposa d'una especial capacitat d'atenció a múltiples activitats, de la mateixa manera que ressaltem la capacitat de concentració masculina.

Aquesta actitud vital de la dona serà una característica positiva en la mesura que sigui integradora i no disgregadora. En el cas de l'home, el seu entrenament per a la concentració no haurà de distanciar-lo d'altres activitats, i es podrà deixar d'identificar aquesta capacitat amb un comportament o una actitud egocèntrica i amb la consegüent pèrdua del gaudi que la vida familiar aporta per a la seva completa com a persona.

Considerem que el temps familiar i el temps personal dels homes es superposen, en la mesura que és en el si de la família on l'home pot descansar, mantenir una relació lúdica amb les seves filles i els seus fills i, si bé els transmet valors, no exerceix la càrrega educativa quotidiana. És en general la dona qui assumeix internament els costos de manteniment que les activitats familiars comporten.

Tant el temps laboral com el temps social dels homes són viscuts com a prolongacions indiferenciades; no oblidem que el treball lligat a l'adquisició de la masculinitat social, té un gran pes en la conformació de la identitat de gènere en els homes.

DADES ESTADÍSTIQUES: Distribució de les activitats segons sexe

Taula 6. Temps diari i setmanal dedicat a activitats, segons sexe (hores y centèsimes) (només qui realitza l'activitat)

Activitats comparables	Percentatge que realitza						Temps diari						Diferència de realització entre homes y dones (% dones-% homes)			Índex dones sobre homes (mitjana d'homes=100)								
	Total			Homes			Dones			Total			Homes			Dones			Labs.	Diss.	Dium.			
	Lab.	Diss.	Dium.	Lab.	Diss.	Dium.	Lab.	Diss.	Dium.	Lab.	Diss.	Dium.	Lab.	Diss.	Dium.	Lab.	Diss.	Dium.						
Treball professional	42,07	20,76	11,54	55,15	26,46	15,23	30,89	15,88	8,36	4,19	8,63	7,11	6,43	6,96	6,49	5,99	-24,3	-10,6	-6,9	80,6	91,3	93,1		
Estudi	8,82	4,70	3,96	8,19	4,19	3,69	9,35	5,14	4,19	4,80	3,64	3,69	4,71	3,56	3,47	1,2	1,0	0,5	98,2	97,7	94,1			
Temps lliure	96,98	97,85	97,96	97,15	97,99	98,40	96,85	97,74	97,58	4,22	5,88	5,89	4,61	6,70	6,65	5,11	5,17	-0,3	-0,2	83,8	76,3	77,7		
Voluntariat	5,04	7,96	18,09	3,86	6,07	14,17	6,05	9,58	21,46	1,55	1,43	1,12	1,78	1,62	1,32	1,07	2,2	3,5	7,3	79,7	82,0	88,8		
Activitats culinàries	67,67	67,84	67,56	43,48	45,78	45,33	88,37	86,72	86,72	1,64	1,60	1,61	0,81	0,89	0,96	1,95	44,9	40,9	41,4	251,4	219,3	203,2		
Neteja, endreçar (roba, costura, planxa, llar, escombraries)	53,73	57,73	55,30	25,48	33,32	30,43	77,89	78,61	76,74	1,71	1,64	1,56	0,80	0,99	0,94	1,90	52,4	45,3	46,3	248,4	190,8	191,6		
Reparacions, manteniment, cura de plantes y animals	15,39	17,73	17,67	18,61	23,19	22,97	12,63	13,05	13,10	1,64	1,85	1,71	2,00	2,15	2,00	1,16	1,35	1,25	-6,0	-10,1	-9,9	58,0	63,1	62,6
Compres y serveis	43,95	49,19	21,50	29,54	40,09	24,51	56,27	56,97	18,91	1,07	1,22	0,65	1,06	1,15	0,60	1,08	1,27	0,72	16,9	-5,6	102,5	110,7	119,9	
Gestions	1,52	0,96	0,76	1,61	1,10	0,82	1,45	0,83	0,70	0,85	0,54	0,80	0,92	0,63	1,05	0,78	0,40	0,52	-0,3	-0,1	84,9	64,3	49,8	
Relaciones familiars i representació	13,75	18,09	23,42	10,36	16,05	20,49	16,65	19,83	25,94	1,23	1,32	1,42	1,34	1,38	1,43	1,17	1,28	1,42	6,3	3,8	5,5	87,1	92,5	99,0
Cura d'infants	15,91	14,75	14,37	11,43	11,67	11,63	19,74	17,38	16,72	1,91	1,95	2,09	1,31	1,74	1,97	2,24	2,08	2,17	8,3	5,7	5,1	171,4	119,8	109,8
Ajudes a adults membres de la llar	4,65	3,77	3,06	3,25	2,74	1,66	5,86	4,66	4,27	1,57	1,60	1,50	1,63	1,56	1,53	1,54	1,62	1,49	2,6	1,9	2,6	94,1	103,8	96,9
Ajudes no remunerades a altres llars	7,90	7,46	6,34	5,84	6,77	5,35	9,66	8,05	7,19	1,99	2,52	2,23	1,89	2,69	2,38	2,05	2,39	2,11	3,8	1,3	1,8	108,7	88,6	88,7
Trajectes deguts a activitats domèstiques	42,30	43,63	18,96	32,88	38,70	22,09	50,36	47,85	16,25	0,80	0,66	0,62	0,79	0,71	0,65	0,81	0,63	0,59	17,5	9,1	-5,8	103,3	88,6	91,0
Altres trajectes	65,40	63,74	67,89	76,28	71,33	71,47	56,10	57,24	64,81	1,23	1,27	1,23	1,30	1,31	1,29	1,14	1,23	1,16	-20,2	-14,1	-6,7	87,4	93,5	90,0

Font: Elaboració de Durán et. al. sobre microdades de la Encuesta de Empleo del Tiempo en España 2002-2003 (Instituto Nacional de Estadística).

(1) El número de setmanes a l'any és 52,14

Tal i com aquesta taula demostra, encara existeix una segregació de les feines, especialment de les domèstiques, en funció del sexe.

El que s'ha fet en aquest estudi, que analitza el temps dedicat diàriament i setmanal a activitats en funció del sexe, és definir el conjunt de tasques que es duen a terme, tant les remunerades com les no remunerades. Les dades es mostren diferenciades entre dones i homes, en el percentatge que es realitzen, el temps diari utilitzat, la diferència percentual d'hores que utilitzen les dones i els homes per realitzar aquestes tasques, i l'índex de dones sobre homes que realitzen les feines, tot això diferenciant si es realitza en dies laborals (Lab.), dissabte (Diss.) o diumenge (Dium.).

Les activitats comparables es divideixen en les activitats a què ja fèiem referència a l'esquema "Usos del temps", és a dir, contenen activitats laborals remunerades, activitats emmarcades dins de la família, temps d'oci, personal i social.

Veiem que el percentatge i hores de feina retribuïda és molt més alt en el cas dels homes que en el de les dones, però el que resulta més interessant d'aquesta taula és analitzar, tal i com era de preveure, la gran diferència entre dones i homes en les tasques anomenades domèstiques:

és molt més freqüent que les activitats culinàries les facin les dones, seguint el típic patró tradicional. També existeix una diferencial interessant entre dones i homes en aquesta tasca: els caps de setmana les dones cuinen menys, mentre que els homes augmenten en gairebé 2 punts la seva implicació.

Però la gran diferència es troba en les tasques de neteja i ordre de la casa: les dones doblen als homes en aquest cas. També s'encarreguen d'ajudar a altres llars de manera no remunerada, en major proporció.

Per descomptat, els trajectes que fan les dones per activitats domèstiques són 17 punts més grans durant la setmana que els que fan els homes, mentre que els diumenges els homes fan més desplaçaments per aquest motiu.

De la mateixa manera, el temps dedicat a la cura de criatures i de gent gran és molt més ampli entre les dones que entre els homes (sempre amb més punts en el cas de les criatures).

Totes aquestes dades (tant en percentatge com en hores utilitzades a cada tasca), mostren la doble jornada que encara avui en dia suporten les dones. En canvi, les tasques de manteniment, cura de plantes i animals són típiques masculines, mentre que les dones tenen major presència en el temps social (sempre més punts de diferència).

Tot i que ens hem centrat en l'anàlisi de les diferències en les tasques familiars (anomenades domèstiques), també és interessant estudiar el diferent comportament entre dones i homes en altres tasques, com són l'estudi, on les dones són majoria en número, però hi dediquen menys temps (degut, segurament, a què han d'invertir-lo en tasques domèstiques) mentre que estudien menys homes en número, però cada un d'ells utilitza més hores que les dones, segurament perquè disposen de més temps.

TEMPS I SALUT

TAULES 13 i 14

A la següent taula s'analitza la freqüència d'aclapament i percepció de falta de temps en funció de si tenen fills i filles menors d'edat. Tal i com es veu a les dades, hi ha moltes diferències entre dones i homes, especialment, si tenen una criatura menor de 10 anys:

Taula 13. Freqüència amb què se senten aclaparats/des i percepció de falta de temps segons llars amb menors i sexe

	llars amb menors	Freqüència sentir-se aclapat/da			Percepció manca de temps	
		Molt freqüent	Alguns cops	Quasi mai	Sí	No
homes	menor de 3 anys	8,7%	44,9%	46,4%	46,8%	53,2%
	menor de 3 a 10 anys	10,9%	39,1%	50,0%	40,5%	59,5%
	menor d'11 a 18	10,5%	35,6%	53,9%	34,1%	65,9%
dones	no menor	7,7%	27,4%	64,9%	25,7%	74,3%
	menor de 3 anys	15,7%	53,2%	31,0%	64,9%	35,1%
	menor de 3 a 10 anys	18,7%	44,0%	37,3%	53,4%	46,6%
	menor d'11 a 18	13,9%	43,1%	42,9%	36,7%	63,3%
	no menor	12,1%	34,4%	53,5%	29,8%	70,2%

Font: Cristina Carrasco: *El trabajo de las mujeres en Catalunya*

Les dones amb un o una menor de 10 anys se senten més aclaparades que els homes, tant "freqüentment" com "alguns cops"; en canvi, hi ha més homes que mai se senten aclaparats en aquesta situació. Igualment, les dones tenen més percepció de manca de temps que els homes, sobretot quan tenen criatures de menys de 10 anys.

En canvi, la taula que es reproduïx a continuació mostra el mateix que a la mostra anteriorment, però en aquest cas les llars amb persones dependents de salut:

Taula 14. Freqüència amb què se senten aclaparats/des i percepció de falta de temps segons llars amb dependència de salut i sexe

	llars amb persones amb dependència de salut	Freqüència sentir-se aclapat/da			Percepció manca de temps	
		Molt freqüent	Alguns cops	Quasi mai	Sí	No
homes	Sí, persones 65 i més anys	11,9%	20,5%	67,5%	10,7%	89,3%
	Sí, persones menys 65 anys	11,9%	33,2%	54,9%	37,2%	62,8%
	No	7,7%	32,6%	59,7%	32,0%	68,0%
dones	Sí, persones 65 i més anys	15,8%	29,1%	55,1%	14,7%	85,3%
	Sí, persones menys 65 anys	20,6%	43,9%	35,4%	43,4%	56,5%

Font: Cristina Carrasco: *El trabajo de las mujeres en Catalunya*

Aquí, la diferència entre dones i homes no és tanta. Tant unes com els altres tenen una "freqüència d'aclapament" més alta si hi ha una persona gran que havent-hi una criatura menor de 10 anys. En canvi, la sensació de "quasi mai" també és més gran, tant per a les dones com per als homes. A més, en el grau de freqüència d'a-

clarament, la resposta de “quasi mai” és més alta entre les dones en aquest context que quan hi ha menors.

En contrast amb la taula anterior, la percepció de manca de temps baixa molt tant en les dones com en els homes, encara que segueixen essent les dones qui més la senten.

Esther Moncarz ens recorda que “Burnout és un verb que al·ludeix a cremar-se, extingir-se, consumir-se. La **Síndrome de Burnout** és la del desgast professional o de l'estrès crònic laboral assistencial. Constitueix la resposta a la tensió emocional sostinguda produïda pel contacte continu amb altres subjectes, especialment quan aquests tenen dificultats o problemes que són motiu de patiment. La resposta a la tensió és ‘un sentiment aclaparant d'estar exhaust, acompanyat per sentiments de frustració, ira i indiferència i sensació d'ineficàcia i fracàs laboral que afecten tant el funcionament en l'àmbit personal com en el social’ (Goldvarg)”

El grup de dones vinculades a l'assistència és el més vulnerable al Burnout. Existeixen diverses raons: la pràctica professional, les demandes familiars, etc., especialitats que continuen exigint posicionaments en els quals preval l'altruisme i la demanda més o menys explícita de considerar en primer terme les necessitats d'altri.

“És possible que aquelles dones denominades per Mabel Burín ‘transicionals’ o ‘innovadores’ trobarien altres recursos del ‘jo’ amb els quals afrontar la situació. Possiblement posant en joc la seva capacitat crítica hagin assolit una acceptació major d'atributs menys lligats a la ‘maternització’ dels seus vincles, sense que això afecti la seva autoestima. Buscaran més participació social o diversificaran o ampliaran les seves activitats recreatives amb parella, en una posició de menor submissió a les demandes despòtiques que els proposen els ideals.” (E. Moncarz)

LA CONCILIACIÓ COM A DRET DE LA CIUTADANIA. LA REORGANITZACIÓ SOCIAL: REPTES PER A LA SEVA CONSECUCIÓ

- **Introducció**
- **Què entenem per conciliació. Definicions, conciliació i feminisme.**
- **La conciliació com a dret de la ciutadania i necessitat per exercir la paritat**
- **La reorganització social**
- **La conciliació a Europa**
- **Experiències: models de conciliació a diferents països**

INTRODUCCIÓ

En aquest capítol ens centrarem en la conciliació; definirem el concepte i la seva relació amb l'àmbit públic i privat. Exposarem com les dones, tot i que han obtingut avenços significatius dins l'àmbit públic, continuen assumint internament els costos de les responsabilitats de l'àmbit privat.

Partim de la idea de què la conciliació és un dret de la ciutadania i una condició fonamental per exercir la paritat. Apostem per l'equilibri econòmicolaboral i de salut. Les polítiques públiques són una peça clau per incentivar la reorganització social i augmentar la conscienciació del valor de l'ús i la conciliació del temps.

Farem una descripció de la realitat a Catalunya i presentarem les causes que ens han portat a una major permeabilitat entre els àmbits privat i públic per part de les dones (amb canvis legislatius, incorporació massiva de les dones a l'educació i al mercat de treball remunerat, i una major conscienciació del paper de les dones en l'organització social).

També enumerarem alguns canvis necessaris per assolir aquesta reorganització social en els dos àmbits:

- La reorganització social a l'àmbit privat promoguda per canvis en les responsabilitats familiars i l'ús del temps personal
- La reorganització social a l'àmbit públic promoguda per canvis en el mercat laboral

Hem considerat interessant explicar allò que s'ha legislat a l'abast europeu, estatal i autonòmic en la matèria i detallar models de conciliació a diferents països.

QUÈ ENTENEM PER CONCILIACIÓ? DEFINICIONS: CONCILIACIÓ I FEMINISME

Algunes definicions sobre conciliació:

- 'Posar d'acord per mitjans persuasius (dues persones o més) sobre un punt en litigi'// 'Posar d'acord, fer compatibles, sense violència (coses que semblen contradictòries)'. (Gran diccionari de la llengua catalana)
- Conciliar el temps personal, familiar i laboral significa que dones i homes puguin mantenir un nivell econòmic digne i suficient que els permeti responsabilitzar-se i gaudir de la cura de la família o, simplement, de l'oci.
- Conciliar significa posar en harmonia, fer compatible. Aquestes paraules tan generals fan referència a allò no exclouent, a allò que es conjuga, a allò que brinda la possibilitat. És en aquest sentit que definim la conciliació com un dret.
- Harmonitzar el temps de treball.

Fins el moment, quan ens referim a la "conciliació" automàticament hom pensa en "la conciliació de la vida familiar i laboral", amb una visió de gènere molt limitada. Però, en realitat, aquest problema específic relacionat amb les responsabilitats familiars, està directament lligat a un fenomen més ampli que posa en relació els temps de treball i la seva compatibilització amb la diversitat d'activitats personals dels treballadors i treballadores en general.

El temps de treball, la seva distribució, i els sistemes d'organització del treball, lligats als sistemes de producció i prestacions de serveis de les empreses per atendre les demandes del mercat, estan pensats per adaptar-se únicament a les necessitats empresarials i l'obtenció del major benefici econòmic possible, sense tenir en compte els requeriments i necessitats de treballadors i treballadores per fer realment compatible la seva vida i desenvolupament personal amb el treball retribuït.

La situació s'agreuja quan a més els treballadors i treballadores compten amb responsabilitats familiars. L'assumpció majoritària per part de les dones de les responsabilitats familiars i la cura de persones, de què tot just comencen a participar els homes, solucionen el dèficit social de falta d'estructures d'atenció, amb el perjudici directe en la inserció laboral de la dona i en la resta dels aspectes de l'ocupació i els usos del temps.

La conciliació necessita d'un enfocament i ha d'abordar-se des d'una visió més àmplia: el temps de treball i la seva distribució, l'organització del treball, i la compatibilitat de la vida laboral amb la vida personal i social.

Hem de parlar doncs políticament de la conciliació de la vida personal, familiar, laboral i social, i saber que constitueix un fet social de caràcter col·lectiu i no un problema específic i individual de les dones, encara que en la vida quotidiana són elles les que porten el pes d'aquest desequilibri, amb greus repercussions en l'ocupació, en l'ús del temps propi i amb conseqüències clares en la salut de les dones:

- Possibilitat de compatibilitzar els dos àmbits de la vida de qualsevol persona: la família i el treball. La tradicional divisió sexual del món va portar a un diferent i desigual repartiment dels papers que corresponen a dones i homes. Així, les dones s'han vist relegades a l'àmbit de la família mentre que els homes s'han apropiat del món del treball. Les responsabilitats familiars han suposat un fre perquè les dones accedeixin al món del treball i puguin desenvolupar una carre

ra professional. Les dones que treballen fora de casa solen desenvolupar el que es denomina “doble jornada”: el treball derivat de les responsabilitats familiars més el treball de la professió que exerceixen. A tot això s'uneix el baix reconeixement social que tenen les tasques familiars i que suposa una infravaloració de les feines tradicionalment femenines. Per una altra banda, l'assignació en exclusiva a les dones de les responsabilitats familiars disminueix les possibilitats de relació social i les limita a l'àmbit privat, essent el món públic quasi sempre exclusiu dels homes.

La conciliació entre la vida familiar i la professional és una de les majors dificultats perquè les dones assoleixin la “igualtat real” amb els homes en el camp professional i perquè puguin participar activament en la vida pública, entesa aquesta com el camp de les relacions socials. La principal solució que s'apunta és la coresponsabilitat, entesa com el repartiment equitatiu entre dones i homes, en el si de la parella, de les responsabilitats derivades de la vida familiar (tasques domèstiques, cura de persones dependents –siguin menors o persones grans -, etc.). (Mujer y Educación. Educar para la igualdad, educar desde la diferencia. Editorial Graó. Barcelona, 2002. Pàg. 224-225)

Com podem anar veient, hi ha diferents formes i maneres d'enfocar la conciliació, però cal pensar iniciatives innovadores que puguin incidir en els factors que provoquen que la organització social del temps i les diferències en la seva utilització siguin elements de desigualtat entre homes i dones.

Des d'aquest punt de vista, moltes vegades es fa una crítica al propi terme de la conciliació, entès com a compatibilització de les tasques productives i reproductives, l'objectiu de la qual és trobar formes que permetin una organització més còmode i no una veritable redistribució de les càrregues.

Des de l'anàlisi de gènere, definir així la conciliació és incorrecte, ja que una òptica d'igualtat d'oportunitats entre homes i dones no pot mantenir una divisió sexual del treball. Ans el contrari, s'ha d'avançar en la recerca d'un nou contracte social.

En definitiva, la conciliació és un problema social amb arrels clarament estructurals, i per aquesta raó els acords privats que s'estableixin en l'àmbit domèstic i familiar han d'anar acompanyats d'un replantejament dels principis conservadors, mitjançant els quals els sectors públics i privats projecten el model familiar tradicional sustentat en la separació dels espais i en la distribució de tasques i responsabilitats en funció de ser home o dona.

La gràfica que mostrem a continuació, elaborada pels integrants del Foro de ciudades para la conciliación a Andalusia, mostra clarament el que acabem de comentar.

Extret del document de conclusions del 'Foro de Ciudades para la conciliación'. 2004.

Com a exemple d'allò que estem argumentant, les dades (any 2001) de sol·licitud dels permisos de maternitat i paternitat a Catalunya van ser les següents:

Sol·liciten permís per maternitat: 180.723 dones
Sol·liciten permís per paternitat: 1.764 homes

Les dades demostren la gran diferència encara existent, tot i que hem de tenir en compte que a Catalunya s'acaba d'aprovar (el 13 de juny de 2005) el Projecte de llei de mesures de conciliació de la vida personal, familiar i laboral del personal al servei de les administracions públiques, cosa que vol dir que aquestes dades variaran en un futur.

A Espanya, l'any 2000, es van acollir a la reducció de jornada amb reducció de sou per atendre les obligacions familiars:

1.271 dones
50 homes

(Dades extretes de *Quaderns de bona font*. Ajuntament de L'Hospitalet)

LA CONCILIACIÓ COM A DRET DE LA CIUTADANIA I NECESSITAT PER EXERCIR LA PARITAT.

La democràcia paritària no ha de ser només la participació equilibrada de dones i homes en la vida política, sinó que és la participació equilibrada en tots els llocs de decisió, en tots els àmbits de la vida social, econòmica i cultural. En definitiva, és una proposta de transformació i articulació de tota la societat.

Les polítiques d'igualtat d'oportunitats per a l'exercici ple del dret a la ciutadania presenten certes limitacions.

Iris M. Young assenyala les contradiccions en les quals s'incorre en aplicar la lògica de la justícia distributiva a l'àmbit de les "oportunitats". En parlar de distribució de les oportunitats, aquestes es cossifiquen tractant-les com si fossin béns individualitzables. Les oportunitats d'un individu solen vincular-se al conjunt de béns que poseu, no obstant això, tan o més important que aquests béns, és per al desenvolupament de les oportunitats el context de relacions on es mou una persona.

Les dificultats que es presenten quan s'estén la "justícia distributiva" a béns immaterials no poden ser resoltes incloent la "distribució del poder". Aquesta perspectiva incorre de nou en un error, ja que conceptualitzar el poder en termes distributius comporta, entre d'altres, els següents problemes:

- El fet de pensar en el poder com una substància distribuïble, com una possessió dels individus. Aquesta imatge es troba en clara contradicció amb la major part de les anàlisis sociopolítiques de poder que el descriuen com una relació i no com un objecte.
- La visió distributiva del poder posa l'accent en el subjecte i no en les estructures institucionals.
- La perspectiva distributiva sobre el poder entén a aquest com un objecte deslligat dels processos socials, és a dir, de forma estàtica i no dinàmica.

(Justícia feminista: les polítiques de drets i d'igualtat complexa en l'àmbit local, Encarna Bodelón, 2005. Universitat Autònoma de Barcelona)

Moltes locucions que fan referència al temps, com “guanyar temps”, “perdre el temps”, “necessitar temps”, “faltar el temps”, “donar temps”, “demanar temps”, “fer temps”, fins a la famosa “Time is money”, ens parlen d’una concepció del temps que el defineix també com a objecte, amb un valor propi. Essent així, qui en posseïx té un bé immaterial que pot utilitzar de manera individual.

Al fil del pensament de Young, aquestes locucions ens donen peu a la següent reflexió: el temps, el seu gaudi i el seu ús just i saludable no ha de ser, com les oportunitats i el poder, la conseqüència d’un context de relacions equilibrades, igualitàries i dinàmiques? Entenent per “contextos de relacions” aquells que van des del privat al públic i de l’individual al col·lectiu.

Una participació equilibrada en els àmbits de poder no és suficient, sinó que existeix una transformació de les estructures institucionals que constitueixen aquests àmbits i els sistemes socials. És a dir, sistemes que no reproduïen relacions que propiciïn discriminació o injustícia. Tots i totes sabem que el poder no és una possessió dels individus sinó una abstracció que es dona en el si de les relacions.

LA REORGANITZACIÓ SOCIAL

Si volem parlar de reorganització social cal optar per un eix vertebrador d’aquesta organització. Nosaltres ens centrem en la persona i, des de la perspectiva de la conciliació, fem referència a persona-temps i als seus usos del temps.

L’objectiu del canvi dels usos del temps és assolir un equilibri econòmic, laboral i de salut. Per això, cal reorganitzar el temps des d’aquests diversos àmbits. En el cas economicolaboral, s’ha de tenir en compte el tipus de jornades, horaris ; en el cas de la salut de l’individu no podem deixar de banda la influència positiva que significa disposar d’un temps propi.

En el cas que algun d’aquests components estigui absent o deteriorat, es poden donar situacions de risc no només econòmic, sinó també social i emocional. És significatiu l’exemple de la descripció del pare de la societat finlandesa: home de més de 40 anys, divorciat i sense treball remunerat. Segons la psiquiatra Ilkka Taipale, el 80% del suïcidis afecten a aquests homes classificats com a pàries.

Si analitzem la informació elaborada per la UGT en el seu darrer estudi titulat Conciliación de la vida laboral, personal y familiar para que todo encaje, de març de 2005, podem veure que les taxes d’activitat i de treball remunerat entre homes i dones queden molt per sota de les dades europees i, en el cas d’Espanya, la diferència entre els homes i les dones és molt més important.

En el cas de la taula sobre l’atur, les taxes entre homes i dones a Europa són també similars, i en el nostre cas és força superior el de les dones al dels homes.

Seguint amb l’estudi de la UGT citat més amunt, mostrarem ara les dades per activitat:

El major volum d’ocupació es troba en el sector serveis (50,82%), seguit del sector de l’agricultura (27,86%), la indústria (25,07%) i la construcció (5,76%). Les dones ocupades han accedit majoritàriament al sector serveis, arribant a representar una

mica més del cinquanta per cent de les persones que treballen en aquest sector.

Al sector de la indústria hi ha accedit un important nombre de dones, però encara representen un percentatge baix en relació al volum d'ocupació creada en aquest àmbit.

En el de la construcció, que és el tercer en creació d'ocupació, la representació de les dones no arriba al sis per cent del total de l'ocupació, i no obstant això, el sector de l'agricultura, amb menor nombre d'ocupacions que la construcció, acull un major nombre de dones. Aquesta situació evidencia la segregació laboral que persisteix en el nostre país.

Quan analitzem l'ocupació per Comunitats Autònomes ens trobem una realitat molt desigual: essent la mitjana nacional d'un 38,60% del total de l'ocupació del nostre país, en algunes regions les dones no arriben a el 30% de l'ocupació, com a Extremadura (29,90%), Ceuta i Melilla (29,90%), mentre que a altres comunitats l'ocupació de les dones reflecteix percentatges que superen el quaranta per cent, encapçalades per Balears (45,47%), Madrid (44,28%) i Catalunya (44,25%).

Com ho podem fer?

Tota aquesta realitat ens planteja nous reptes:

- Reorganització social
- Conscienciació social sobre la importància del temps i del seu ús.
- Paritat als àmbits privats i públics

Si bé la reorganització dels usos del temps respon a les necessitats de la persona i la seva quotidianitat i la col·loca en l'eix vertebrador de la transformació, considerem que cap canvi o redistribució serà possible sense una clara intervenció dels poders polítics, econòmics i judicials.

Les polítiques públiques són fonamentals per assolir aquests reptes.

Si fem un repàs de la situació actual de les dones a Catalunya, podem dir que en els darrers anys, i gràcies a la seva pròpia acció i decisió, s'ha trencat la frontera que separava l'àmbit públic del privat.

Però estem davant un escenari "irregular" quant a igualtat d'oportunitats de les dones en diversos àmbits que es pot qualificar segons la seva presència en aquests. Si, a més, anem més enllà de la presència quantitativa, trobem diverses situacions a tenir en compte, com el desequilibri en les condicions laborals, o la manca de proporció en càrrecs de direcció.

Podríem dir que, pel que fa al mercat de treball, les condicions van de "millor" a "pitjor" en la següent correlació d'àmbits: educació, activitat, ocupació, condicions laborals.

De tota manera cal recollir els canvis i avanços que s'han anat produint, com:

- **Canvis legislatius** sobre el lliure exercici de la maternitat (que permeten, almenys formalment, decidir el moment de la maternitat); sobre la Democràcia paritària als Parlaments (que incideix en l'augment del número de dones als llocs de presa de decisions); sobre mesures de protecció integral contra la violència de gènere (amb la concreció del Proyecto de Ley Orgánica de medidas de protección integral contra la violencia de género).

- **Incorporació massiva de les dones a l'educació i al mercat de treball remunerat.** Les dones estan més formades (tant en l'educació formal com en la no

formal) i presenten uns currículums més extensos, com, per exemple, en el cas dels idiomes.

En aquest punt, però, remarquen que persisteixen les discriminacions, que es reflecteixen en més atur i en condicions de treball més precàries per a les dones. Aquest fet es dona a tots els graus de formació i en les franges de població més jove: les noies, si bé superen als nois quant a estudis, continuen patint discriminació en l'àmbit laboral.

També es troben en una situació precària en el moment de decidir lliurement la maternitat i mantenir la vida laboral i professional: és la discriminació específica per a les dones en edat fèrtil.

■ **Modificació de la pròpia percepció del paper de les dones en l'organització social**, com a conseqüència del treball de conscienciació dels moviments feministes, i per la palpable situació de discriminació real que pateixen les dones tant en l'àmbit públic com en el privat (amb realitats com la feminització de la pobresa, especialment entre les vídues i mares soles, i l'increment, l'esclat públic, de la violència de gènere).

Però encara són necessaris canvis en profunditat en els àmbits:

■ **Privat:** els homes han d'assumir les responsabilitats familiars que els pertoquen i que comparteixen amb les dones. Cal incorporar la coresponsabilitat de la llar.

■ **Públic:** les dones han d'incorporar-se a aquest espai públic estructurat a l'entorn dels àmbits polític, social i laboral, espai en el qual els homes continuen essent els principals protagonistes.

Per fer possibles aquests canvis hem de treballar cap a una reorganització social, doncs com hem vist, molts dels aspectes de la vida quotidiana continuen funcionant d'acord amb la divisió tradicional de tasques, especialment en la provisió de serveis de suport a la família (com la cura de persones dependents, tasca que sempre han estat realitzada per les dones), que en altres països europeus proveeix l'Estat del Benestar. Manca una valoració i un reconeixement formal d'aquestes aportacions: les dones han començat a assumir responsabilitats en l'àmbit públic, però aquest no s'ha "feminitzat" segons els seus valors i els seus sabers.

A Catalunya i a la resta d'Espanya, les mancances de l'Estat del Benestar en l'àmbit de l'atenció als infants, a la gent gran i a les persones amb dependències, estan essent cobertes pel treball no remunerat que realitzen les dones.

Tal i com demostren els estudis de Vicenç Navarro, el grau de l'Estat de Benestar d'Espanya respecte de la resta d'Europa per un costat, i de especialment de Catalunya, és molt dèbil, amb la consegüent influència negativa sobre la situació de la dona:

A continuació, analitzarem quins són els canvis necessaris per portar a terme la reorganització social tant a l'àmbit privat com al públic.

Reorganització social a l'àmbit privat : les responsabilitats familiars i el temps personal

■ Tot i els canvis legislatius que formalment ens donen el dret a decidir lliurement el moment de la maternitat, les dones no podem exercir-lo realment. Vam passar de reivindicar el dret de poder decidir el moment de la maternitat a no tenir llibertat real per decidir el nombre de fills i filles ni el moment de tenir-los. Les dones i les pa-

relles no tenen el nombre de fills i filles que afirmen desitjar. Cal garantir la llibertat en les decisions en relació amb la maternitat. Es produeix una conjunció de dos factors a Catalunya que contribueix a fer que sigui el país amb una de les taxes de natalitat més baixes del món: per una banda, la taxa d'activitat femenina a Catalunya és superior a la de la resta de l'Estat i similar a l'europea, però en canvi el grau de protecció de les famílies i de la no-discriminació de les dones és molt inferior a l'europeu: les dones volen tenir autonomia econòmica i, per tant, una trajectòria laboral. Amb aquesta situació, es planteja la supeditació de la seva autonomia econòmica i la seva carrera professional al fet de tenir fills i filles.

■ **L'organització social no respon** a les necessitats de les famílies i les persones al seu càrrec (ara les escoles bressol i les residències per a gent gran són una reivindicació social assumida per tothom, però fa 10 anys només ho era per les dones). Les dones estan cobrint les mancances de serveis de l'Estat del Benestar, i l'organització social no dóna resposta a les noves necessitats en l'organització del treball i dels serveis. El temps és una necessitat, tant per a les dones com per als homes, i la societat s'ha d'organitzar per tal que els serveis li donin resposta.

■ **Les dones que treballen fora de casa i tenen família** han de treballar un gran nombre d'hores més quan arriben a la llar per poder atendre les necessitats de la família, és a dir: responsabilitat laboral, domèstica i familiar. Això es denomina "doble jornada" i s'augmenta a "triple" si es desenvolupen activitats de voluntariat o d'acció cívica. Per aquest motiu, les dones espanyoles i catalanes són les més "estressades" d'Europa, ja que treballen més hores.

■ En els darrers anys hi ha hagut un augment, especialment a les zones urbanes, de famílies formades per mare i fill o filla. Aquesta situació incrementa les dificultats ja existents respecte la conciliació de la vida laboral i la familiar, i augmenta el risc de caure en la pobresa.

Reorganització social a l'àmbit públic : mercat laboral

■ **La incorporació massiva de les dones a l'educació** (als anys vuitanta) ha conduït a la feminització de les universitats, de manera que s'ha constatat que les dones joves tenen més formació que els homes de la mateixa edat. La major formació universitària de les dones no és només una realitat entre les més joves; fins als 44 anys hi ha més dones amb titulació universitària que homes.

■ **Increment espectacular de la taxa d'activitat** a causa, fonamentalment, de l'expectativa generalitzada per part de les dones (especialment en la franja de menors de 45 anys; cal constatar, però, la diferència entre generacions) de tenir una autonomia econòmica i una carrera professional. En aquest indicador, l'evolució ha estat espectacular:

La taxa d'activitat de les dones ha passat del:

ANY	%	EDAT
1977	28,9	+ DE 30 anys
2002	46,8	+ DE 30 anys

Font: *Condicions de vida de les dones de Barcelona, Ajuntament de Barcelona*, (dades de l'enquesta metropolitana de Barcelona, any 2000)

■ **L'ocupació femenina continua essent significativament inferior a la dels homes**, així com inferior a la d'altres països europeus. A més, la taxa d'atur de les dones dobla la dels homes, i elles són també les que en menor nombre perceben el subsidi d'atur.

- Persisteixen diferències de gènere importants en l'atur malgrat el major grau de formació. Les dones més formades tenen més oportunitats de trobar feina, però persisteixen diferències de gènere en tots els graus d'estudis.

Edat	Atur Dona	Atur Home
18-29	27,2%	15,0%

Font: *Condicions de vida de les dones de Barcelona, Ajuntament de Barcelona*, (dades de l'enquesta metropolitana de Barcelona, any 2000)

- **Les dones pateixen més la precarietat laboral** i persisteix el “sostre de vidre”. Elles s’han d’enfrontar amb dificultats en la seva promoció laboral, ja que solen tenir més dificultats per accedir a càrrecs de direcció. Aquest fenomen es coneix com a “segregació vertical” i es fa palès no només en l’empresa privada, sinó també en l’àmbit públic i, específicament, en el de la política. Efectivament, les dones que treballen en aquest món tenen els mateixos problemes de presència i accés als llocs de poder que en l’ordre laboral. La realitat està lluny de ser paritària i perdura l’anomenat “sostre de vidre”.

- **Persisteixen les diferències de retribució**, malgrat que existeix expressament en la legislació l’obligació d’igualtat de remuneració, a Catalunya (i a Europa).

- **La discriminació** més freqüent ha estat l’acomiadament de dones embarassades.

- **Ha augmentat significativament el nombre de dones emprenedores**. Moltes dones han escollit la creació d’empreses com a forma d’autoocupació i de posar en marxa els seus projectes vitals, projectes que solen trobar obstacles per ser duts a terme en el mercat laboral per compte d’altri.

- **La feminització de la pobresa**: l’hem d’entendre com el risc major que té la dona, en comparació amb l’home, de caure en la pobresa. Aquest risc és degut, bàsicament, a la dèbil posició de la dona en el mercat laboral, ja que, tot i la creixent participació femenina al món del treball, les dones tendeixen a accedir a les feines a temps parcial i a concentrar-se en les categories professionals amb remuneracions més baixes i amb graus de qualificació més baixos. Les conseqüències d’aquesta pauta d’integració al mercat laboral són, per una banda, que perceben menys protecció, i per l’altra, que tenen menys recursos per combatre la pobresa. El risc de caure en la pobresa és encara més gran quan són elles les caps de família (sustentadores de la llar). Per això, sovint, la feminització de la pobresa està relacionada amb situacions de separació o viduitat. En aquest context cal tenir en compte també les famílies monoparentals, ja que en la societat actual l’autoritat familiar continua estant associada simbòlicament a l’home. Això suposa que, a la precarietat econòmica i a l’exclusió social que experimenten moltes dones –i les mares soles en són un dels col·lectius més afectats–, s’hi hagi d’afegir la menysvaloració.

- **Les dones demanen més espai públic** i l’opció de participar en la presa de decisions que afecten a tota la ciutadania, ja sigui al món empresarial, a l’educatiu, al sanitari o al polític.

Després de tot el que hem analitzat, resta ben clar que s’ha de treballar per als nous usos del temps per tal d’incrementar la conciliació de la vida laboral, familiar, social i personal amb mesures com:

- Establir les condicions per a un **canvi de cultura social** que posi en el centre de la vida pública i de l’agenda política a les persones en comptes de la producció de béns i el benefici, i que es doni el mateix valor, per tant, al treball reproductiu que al productiu.

- Promoure la **jornada de treball de 35 hores**, afavorint el repartiment del treball remunerat i no remunerat, la disminució de l'atur i la conciliació de la vida familiar, laboral, social i personal.
- Facilitar l'**organització del treball de forma flexible** als treballadors i les treballadores, incentivant a les empreses que possibilitin opcions adients a les necessitats de les persones, com són els còmputos d'hores setmanals o mensuals. També es promourà la flexibilitat a les escoles i al teixit comercial, impulsant pactes per a promoure canvis en els horaris, fomentant (per barris i població, des de la proximitat a les persones) l'existència d'una diversitat en l'oferta d'horaris per accedir al comerç i als serveis públics, etc.
- **Promoure el teletreball**, sempre acompanyat de mesures que evitin l'aïllament social i assegurin la protecció social. Fugir de fórmules exclusives (teletreball o treball a l'empresa) incentivant fórmules mixtes i promovent la participació de les dones en altres àmbits.
- Fomentar en les **negociacions de convenis col·lectius** més oportunitats de conciliació de la vida laboral, familiar i personal mitjançant la incentivació dels còmputos anuals dels horaris de treball, la incentivació del treball a temps parcial, tant per als homes com per a les dones, sempre que sigui indefinit, reversible a voluntat del treballador o la treballadora i no precari.
- Impulsar accions que fomentin la **incorporació dels homes a les tasques domèstiques i familiars** de cura de les persones, sense discriminar a les dones en els seus beneficis. Impulsar programes de pacte social en què participin tant grups de parelles amb fills petits com empreses, que possibilitin acords rotatius entre ambdós membres de la parella (pares i mares) per la cura d'infants, en combinació amb els horaris de feina. Realitzar campanyes de sensibilització que facin visible de forma pública un nou model de masculinitat com a model positiu, i promoure, en els centres d'educació, assignatures de treball domèstic tant per a nois com per a noies.
- Instaurar el **permisos de paternitat** com a dret individual del pare i independent del permís de maternitat.
- Igualment cal impulsar **polítiques de mobilitat quotidiana** que han de garantir l'accessibilitat per a tothom (adequació del transport públic a la realitat de la dona en horaris i seguretat).
- Planificar les **infraestructures al servei de les persones**. Fer dels mitjans de transport instruments que garanteixin l'accessibilitat als llocs de treball, a l'assistència sanitària, l'oci i els equipaments culturals sense discriminació de gènere, ni d'edat, acostant les parades als llocs on s'ha de dirigir l'usuari, incorporant, a l'hora de decidir accions, totes les realitats diferents (les dones tenen menor nombre de mitjans de transport privat que els homes).

LA CONCILIACIÓ A EUROPA

Els poders públics estan cada cop més conscienciats de la necessitat de legislar per incrementar la paritat real.

En l'àmbit europeu, tal i com recull la Carta de la Xarxa de Ciutats i Territoris Europeus per la Conciliació, (aprovada pel Congrés dels Diputats en sessió de 20 d'abril de 2005 per unanimitat), la igualtat d'oportunitats entre homes i dones a Europa és un dels principis fonamentals d'obligat compliment que apareix clarament recollit en el Tractat d'Amsterdam, que proclama "la seva adhesió als drets socials fonamentals tal com es defineixen en la Carta Social Europea signada a Torí en 1961 i en la Carta comunitària dels drets socials fonamentals dels treballadors de 1989".

Ja la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea recull la defensa explícita de la conciliació de la vida familiar i la vida professional i d'altres qüestions relatives a ella, com la igualtat d'oportunitats entre homes i dones i la no discriminació, els drets específics dels menors, les persones grans i les persones discapacitades, i la defensa de condicions de treball justes i equitatives.

En si, el Tractat pel qual s'institueix una Constitució per a Europa reconeix com a valors de la Unió el respecte de la dignitat humana, la llibertat, la democràcia, la igualtat, l'estat de dret, i el respecte als drets humans. Valors tots ells comuns als Estats Membres en una societat caracteritzada pel pluralisme, la tolerància, la justícia, la solidaritat i la no discriminació; i entre els objectius de la Unió es recull que combatrà la marginació social i la discriminació i fomentarà la justícia i la protecció socials, la igualtat entre dones i homes, la solidaritat entre generacions i la protecció dels drets del nen.

El Consell Europeu de Lisboa de març de 2000 es va proposar com a meta assolir la plena ocupació a la Unió Europea en una nova societat més adaptada a les opcions personals de dones i homes. I l'Agenda Social Europea, adoptada pel Consell Europeu de Niça al desembre de 2000, enuncia que la igualtat entre homes i dones és part essencial del model social europeu, i que un dels principis d'actuació europeus ha de ser l'increment en la participació femenina en el treball, posant major èmfasi en les polítiques que tendeixin a articular millor la vida familiar i la vida professional tant per als homes com per a les dones.

També en el Consell Europeu de Barcelona de març de 2002 els Estats Membres es van obligar a eliminar les barreres que impedeixen la plena integració de les dones en el mercat laboral, i es van fixar la meta de prestar per a 2010 serveis d'acollida almenys al 90% dels nens d'edat compresa entre els tres anys i l'edat d'escolarització obligatòria, i almenys al 33% dels nens menors de tres anys.

Ja a partir dels anys 80, la conciliació entre la vida laboral i familiar deixa de ser una problemàtica abordada només des de les polítiques d'igualtat d'oportunitats per a ser inclosa com prioritat en l'Estratègia de la Política Comunitària en Matèria d'Ocupació, essent per això un tema present en els Plans tant nacionals com regionals d'ocupació.

La normativa jurídicament vinculant de la Unió Europea en matèria de Conciliació estableix els requisits mínims quant als permisos de maternitat, fixant una baixa mínima de 14 setmanes ininterrompudes (Directiva 92/85/CE); assenyala uns mínims en relació amb els permisos parentals i l'absència del treball per raó de força major. Concedeix tant a les dones com als homes un permís parental, d'almenys tres mesos per raó de naixença o adopció que no podrà ser transferit a l'altre progenitor (Directiva 96/34/CE); estableix un marc general per a l'eliminació de discrimina-

cions en relació amb els treballadors i les treballadores a temps parcial i contribueix al desenvolupament de les possibilitats de treball parcial (Directiva 97/81/CE); estableix de manera vinculant una sèrie de garanties per als pares i les mares que vulguin ocupar-se de la cura de les seves filles i fills (Directiva 2002/73/CE). S'han aplicat a escala europea els instruments polítics dirigits a establir orientacions sobre com abordar la conciliació entre la vida laboral i familiar per part tant dels Estats membres com d'altres protagonistes i agents socials implicats; es convida als Estats membres a fomentar una política global destinada a fer compatible la cura dels i les menors i les responsabilitats laborals a través de diferents mesures (Recomanació del Consell 92/241/CE).

Es fomenta la participació equilibrada d'homes i dones en l'activitat professional i en la vida familiar i en base a això, es proposa una estratègia global als Estats Membres encaminada a assolir la conciliació, i es recullen, a més, recomanacions i mesures dirigides als propis Estats, agents socials, empresariat, treballadors i treballadores, etc. (Resolució del Consell de 29/6/2000);.

S'assenyala la necessitat d'introduir mesures encaminades a la conciliació de la vida familiar i laboral com a reforç de les polítiques d'igualtat d'oportunitats (Decisió del Consell 2000/228/CE);

Es fomenta el debat europeu implicant els diferents agents socials, sobre la responsabilitat de les empreses, a través d'una gestió dels recursos humans en les mateixes que tendeixi a assolir un equilibri entre treball, família i oci (Llibre Verd de la Comissió de 18/7/2001).

En els programes d'acció comunitaris i en la política estructural des de 1991 a partir del III Programa d'Acció Comunitària per a la Igualtat d'Oportunitats, es va començar a insistir en la necessitat de compatibilitzar la vida familiar i la professional.

Entre els sis objectius prioritaris del IV Programa d'Acció Comunitària per a la Igualtat d'Oportunitats 1996-2000 està el foment d'una política de conciliació de la vida laboral i familiar amb mesures concretes.

El V Programa d'Acció Comunitària 2001-05 ressalta la integració de l'objectiu de la conciliació com a línia prioritària de treball amb els Estats Membres.

La política estructural europea tampoc ha romàs al marge d'aquest procés d'integració dels objectius de les polítiques d'igualtat. Així, els Fons Estructurals també han de contribuir a la igualtat d'oportunitats entre dones i homes i a la conciliació entre la vida laboral i familiar, especialment el Fons Social Europeu (FSE), que constitueix l'instrument principal de la política estructural per al desenvolupament de l'ocupació i els recursos humans en el marc de la Unió Europea.

Aquest any tenim la Resolució del Parlament Europeu sobre el seguiment de la Plataforma d'Acció de la Quarta Conferència Mundial sobre la Dona (Beijing +10) de 10 de març de 2005, on es fa incidència en estratègies per conciliar la vida personal, laboral i familiar, i també s'ha tractat el tema a l'Informe sobre la proposta de Directiva del Parlament Europeu i del Consell relativa a l'aplicació del principi d'igualtat d'oportunitats i igualtat de tracte entre homes i dones en afers de treball i d'ocupació, de 16 de juny de 2005.

Però també en el nostre territori, els poders legislatius actuen per promocionar la conciliació. Actualment, tant el govern espanyol i com el govern català, cadascun d'ells, estan preparant una llei d'igualtat centrada en la conciliació, on l'ús del temps és bàsic.

EXPERIÈNCIES: MODELS DE CONCILIACIÓ A DIFERENTS PAÏSOS.

Hem cregut interessant presentar una breu descripció de les experiències realitzades per afavorir la conciliació en altres països europeus i hem volgut assenyalar el seu impacte, i els seus desavantatges i avantatges.

NOM EXPERIÈNCIA: LLEI AUBRY

País: FRANÇA

Model: CENTRALITZAT

Àmbit: OCUPACIÓ

Data d'aplicació/APROVACIÓ: 13/06/1998

Objectiu: CREAR OCUPACIÓ I COMBATRE L'ATUR A TRAVÉS DE LA REDUCCIÓ JORNADA LABORAL

Liderat: Ministeri de Treball Francès

Entitats participatives, institucions, etc. implicades

Entrada en vigor: gener de 2000 a empreses de més de 20 treballadors i gener de 2002 a empreses de menys de 20 treballadors

DESCRIPCIÓ

Setmana laboral de 35 hores, incentius financers negatius a les empreses que no compleixin i incentius positius a les empreses que acordin entre les parts reduir la jornada abans de la data prevista.

Possibilitat de reducció de la jornada en forma de dies de vacances. El ministeri de treball fa avaluacions periòdiques dels resultats.

IMPACTE

Aquesta llei es discuteix en el marc de la UE.

No aconsegueix l'objectiu en termes de creació d'ocupació. Rebuig de les empreses davant el control de l'Estat.

DESAVANTATGES

- Aquesta llei no té un objectiu explícit de conciliació
- El caràcter centralitzat de la llei provoca rebuig a les empreses
- No s'ha implicat a altres sectors socials

AVANTATGES

- La reducció de jornada podria suposar una modificació en l'ús del temps
- Obertura d'un debat a altres països

NOM EXPERIÈNCIA: PROGRAMA 6X6

País: FINLÀNDIA

Origen/promotor: GOVERN

Àmbit: ECONOMIA

Model: DESCENTRALITZAT

Data origen idea: 1967

Data d'aplicació/APROVACIÓ: 1994-95

Objectiu: AUGMENT DE LA UTILITZACIÓ DEL CAPITAL SENSE ELEVAR ELS COSTOS NI REDUIR EL SALARI

Política a aplicar: REDUCCIÓ DE JORNADA LABORAL I CREACIÓ DE DOS TORNOS DE TREBALL

Liderat: GOVERN

PARTICIPANTS: 12 EMPRESES PRIVADES, BANCS, MUNICIPIS I 5 OFICINES D'OCUPACIÓ

Entrada en vigor: 1994-95

DESCRIPCIÓ

El model 6x6 permet l'establiment d'horaris d'activitat de dotze hores repartides en dos tornos de sis hores. La jornada setmanal és de 30 hores. És un model de reorganització del treball amb reducció de jornada.

IMPACTE

Increment de la productivitat i creació de llocs de treball en cada centre experimentat. Es mantenen els salaris amb subsidi en l'àmbit de serveis públics.

DESAVANTATGES

- No es generalitzen les experiències pilot .
- Els tornos intensifiquen la feina i disminueix la interrelació personal.

AVANTATGES

- Augment del temps lliure i temps per estar amb la família.
- Reducció de l'absentisme laboral i millora de la salut dels treballadors.
- Es donen més serveis a la ciutadania: augment dels horaris d'atenció de serveis (escoles bressol, cura gent gran, biblioteques, oficines de l'atur).
- Allibera temps amb una escassa reducció de salari.
- Pot afavorir canvis en la divisió sexual del treball domèstic i familiar.

NOM EXPERIÈNCIA: EL PLA

País: DINAMARCA

Origen/promotor: GOVERN

Àmbit: ECONOMIA

Model: DESCENTRALITZAT

Data origen idea: 1994

Data d'aplicació/APROVACIÓ: 1994-95

Objectiu: CREACIÓ SISTEMA D'INCENTIUS ECONÒMICS PER A TREBALLADORS I TREBALLADORES AMB OCUPACIÓ I A L'ATUR. EXCEDÈNCIES PAGADES PER L'ESTAT. COMBINA IDEES DE REPARTIMENT DE L'OCUPACIÓ AMB L'INCREMENT DEL BENESTAR SOCIAL

Política a aplicar: APLICAR EXCEDÈNCIES LABORALS PER CONTINUAR ESTUDIS, DEDICAR-SE A LA FAMÍLIA O GAUDIR DE PERMÍS SABÀTIC. ROTACIÓ D'ATURATS DE LLARGA DURADA

Liderat: GOVERN

PARTICIPANTS: SOCIETAT EN GENERAL

Entrada en vigor: 1995

DESCRIPCIÓ

Aquest model comparteix els objectius de fons del model 6x6 amb una forma diferent. Pretén dinamitzar el mercat de treball amb la rotació de l'ocupació dels aturats de llarga durada.

IMPACTE

En reduir la marginalitat associada a l'atur de llarga durada, es creen llocs de treball més qualificats. La disminució del volum de mà d'obra pot provocar una demanda salarial més alta i per tant una pèrdua de competitivitat. També provoca una rotació laboral i una requalificació dels treballadors.

DESAVANTATGES

- Pot promoure la disminució de dones en el mercat de treball ja que aquestes agafen més baixes per maternitat i cura dels fills.

AVANTATGES

- La reducció de l'atur es va provocar per la gran acollida al PLA .
- El PLA en l'àmbit públic suposa un estalvi per la reducció de despesa en la prestació de l'atur.
- La població aturada que va optar pel PLA va ser majoritàriament femenina.
- Introdueix la flexibilització del temps de treball productiu al llarg de la vida.

NOM EXPERIÈNCIA: RECULL DE BONES PRÀCTIQUES D'OCUPACIÓ A LES EMPRESES: PACTE PER A L'OCUPACIÓ AL VALLÈS OCCIDENTAL
País ESPANYA

Origen/promotor: 5 EMPRESES DEL VALLÈS OCCIDENTAL

Àmbit: PRIVAT

Model: MINORITARI

Data d'aplicació/APROVACIÓ:

Objectiu: REGULACIÓ DEL TEMPS DE TREBALL I LA DISPONIBILITAT DE LA FORÇA DE TREBALL

Política a aplicar: REORDENACIÓ DEL TEMPS DE TREBALL PER ADAPTAR LA CAPACITAT PRODUCTIVA A LES VARIACIONS DEL CICLE ECONÒMIC

Liderat: 5 EMPRESES DEL VALLÈS OCCIDENTAL

PARTICIPANTS: 5 EMPRESES DEL VALLÈS OCCIDENTAL

Entrada en vigor:

DESCRIPCIÓ

Aquest model tracta el treball vinculat a la distribució anual de la jornada laboral o al temps de descans. Planteja un ús flexible del temps a través de tenir horaris irregulars, hores extraordinàries, en dissabtes o festius, torns de nit, caps de setmana, etc.

IMPACTE

Aquest model pot provocar una demanda de serveis més grans i de modificacions horàries dels transports públics. De moment no hi ha avaluacions d'aquest pla.

DESAVANTATGES

- Ampliació del calendari de treball al marge de la discrecionalitat del treballa dors en l'ús del seu temps de vida quotidiana.

AVANTATGES

- Pels sindicats l'estratègia és la reducció de la jornada de treball i de les hores extres.
- Disponibilitat per a realitzar horaris de treball flexibles: comporta dies de descans que poden ser compensats i revaloritzats amb un plus de temps, atès el valor social dels dissabtes i festius, però tenint en compte els efectes en l'àmbit familiar.

NOM EXPERIÈNCIA: EL PLA REGULADOR DELS HORARIS DE LA CIUTAT DE MILÀ

País: ITÀLIA

Origen/promotor: GOVERN MUNICIPAL MILÀ

Àmbit: CIUTAT

Model: PARTICIPATIU/DESCENTRALITZAT

Data origen idea: CREACIÓ DE L'OFICINA DEL TEMPS 1990

Data d'aplicació/APROVACIÓ: PROTOCOL CIUTAT 1994

Objectiu: DISSENY D'UN PLA REGULADOR DELS HORARIS CIUTADANS

Liderat: GOVERN MUNICIPAL

PARTICIPANTS: AJUNTAMENT, GOVERN CIVIL, CAMBRA DE COMERÇ I SINDICATS

Entrada en vigor: 1994

DESCRIPCIÓ

Coordinació i harmonització dels horaris de la ciutat en funció de les necessitats individuals i col·lectives.

Afavorir polítiques per homes i dones que treballen amb la finalitat de poder solventar les dificultats de conciliar horaris de treball i de serveis.

Facilitar més equilibri entre les responsabilitats familiars i laborals, a través d'una reorganització del temps de treball.

Increment de l'accessibilitat de les persones als recursos de la ciutat.

Augmentar serveis per a la tercera edat i pels infants.

Incrementar les opcions de les persones en la seva utilització del temps.

IMPACTE

El Pla proposa una orientació dels horaris dels serveis públics a les demandes de la ciutadania, flexibilitzar els horaris en funció dels seus diferents ritmes de vida. Proposa també analitzar el sistema de mobilitat de la ciutat, les ofertes dels serveis en funció de les necessitats i els diferents sectors de la població, i realitzar una enquesta d'opinió sobre l'ús del temps i els horaris de la població per saber els moviments de les persones que viuen a la ciutat.

Així mateix, el Pla proposa com a mesures concretes establir horaris flexibles a l'escola, la creació de bancs de temps als barris, afavorir una flexibilització en el mercat de treball, modificar i planificar serveis i punts de negoci de la ciutat, la creació d'una ciutat permanentment activa per tal d'afavorir una prolongació dels horaris nocturns, i per últim, adaptar els serveis culturals, d'atenció a la infància i a la gent gran.

DESAVANTATGES

- Les principals problemàtiques detectades en aquest Pla han estat trobar l'equilibri entre el temps de treball domèstic i familiar, el treball remunerat i la mobilitat: la descoordinació entre els horaris de transport i les necessitats de mobilitat de les persones, la conjugació entre els horaris de la ciutadania i els de la pròpia ciutat i dels serveis públics.

AVANTATGES

- Crear un debat acadèmic, polític i social a partir de la iniciativa legislativa coneguda com Les dones canvien els temps promoguda per les dones de l'antic Partit Comunista Italià.

DESENVOLUPAMENT EXPERIENCIA

1990-1996

En iniciar-se el Pla regulador a Milà, es produïren situacions similars a Gènova, Roma, Catània, Bolzano i Venècia. Com a resultats d'aquestes polítiques i experiències podem destacar:

- Van propiciar-se finançaments als ajuntaments
- S'establiren diferents oficines del temps a diversos municipis.
- S'establiren plans de formació per a treballadors i treballadores municipals i equips professionals externs.
- Es donà l'oportunitat de què dones amb càrrecs públics poguessin prendre decisions sobre polítiques del temps rellevants.
- Hi va haver una participació activa de les universitats en el terreny de la investigació i la formació en aquesta matèria.
- Hi va haver un debat social a tots els nivells molt important.

1997 fins avui

S'han anat incorporant polítiques sobre el temps a tot l'Estat, a través de les interrelacions entre els projectes municipals i els regionals. I s'han iniciat nous projectes com:

- Creació d'escoles europees de "Territorial Excellence and City Times".
- Introducció de la dimensió temporal de la ciutat en la planificació legislativa de la ciutat o regió.
- Augment de l'interès ciutadà i dels mitjans de comunicació per les polítiques del temps i la ciutat.
- Inici d'un marc legislatiu a escala nacional sobre el temps.
- Creació d'una comissió sobre el Temps i la Ciutat al si de l'Instituto Nazionale di Urbanística (INU)
- Creació de departaments sobre el Temps i la Ciutat al si del Ministeri d'Igualtat d'Oportunitats.
- Suport d'aquestes polítiques per part de l'Associació Nacional de Municipis Italians
- Creació d'un centre d'investigació Tempi della Città en col·laboració entre la Universitat de Milà i l'Escola Politècnica de Milà.
- Creació de projectes de cooperació internacional amb experiències d'altres països de la UE.

ALTRES EXPERIÈNCIES:

NOM EXPERIÈNCIA: ELS BANCS DEL TEMPS

Els bancs del temps tenen el seu origen a Itàlia a arrel del projecte de llei italià, però també hi ha hagut experiències a altres països.

El banc del temps és, bàsicament, un centre d'intermediació i intercanvi de recursos entre persones que funciona al marge de mecanismes formalitzats. La seva dinàmica és similar a un sistema bancari, però sense ànim de lucre. Acompleixen una funció econòmica i social. S'intercanvien serveis de molts tipus, des de la cura dels infants o persones grans fins a tasques de reparació de la llar.

La seva base de treball és el temps usat en cada activitat, una persona té cura dels infants mentre l'altre li fa una reparació a la llar. Això comporta un major control sobre la vida quotidiana i permet una diferent distribució dels temps de les persones.

En la majoria dels casos la participació és individual i està oberta a homes i dones. En alguns països com és el cas de Suïssa, hi poden participar empreses públiques i privades.

Els bancs del temps es poden considerar com un instrument socialitzador i cohesionador de la comunitat i una manera de solventar la solitud i certes formes d'exclusió social. En aquest sentit s'ha constatat molt útil en poblacions de persones grans. El fet de ser un sistema d'intercanvi sense cap intervenció monetària també és viable en situacions de crisi econòmiques.

Les experiències d'èxit d'aquests bancs es constaten majoritàriament en petites comunitats, bé siguin pobles o bé siguin territoris delimitats de les grans ciutats com poden ser els barris o els districtes.

FUNCIONAMENT

El banc del temps funciona amb unitats de temps. Cada persona disposa d'un compte on es consigna el temps pagat, és a dir, la part del temps personal que una persona ha dedicat a cobrir una necessitat d'una altra. Per tant en cada compte hi consten els temps dedicats o rebuts per cadascú.

Els serveis que es poden intercanviar amb els seus corresponents costos de temps es faciliten a les persones associades.

La distribució dels serveis es fa des de la seu central, per part de les persones que coordinen el banc de temps, que no només s'encarreguen de la distribució dels temps i repartiment dels mateixos, sinó que també fan una tasca de sensibilització del tema.

Els bancs dels temps tenen influència sobre les activitats del temps que no és el de treball productiu.

A Barcelona tenim experiències de bancs del temps als barris de Gràcia, Sant Martí i Bon pastor. A Espanya també hi ha experiències als Ajuntaments de Chionia, Alacant, Bilbao i l'Escorial.

A l'àmbit europeu existeixen diverses experiències, que ara mostrem:

El model britànic: consta de monedes simbòliques per a les quals s'estableix una paritat igualitària o ponderada en funció de l'activitat amb el temps treballat, i una altra paritat amb la lliura esterlina. Així els serveis es poden pagar o bé amb lliures esterlines, en la unitat temporal de canvi, o bé utilitzant una fórmula mixta.

El model italià: basat en l'intercanvi directament d'unitats de temps, una hora per una hora. Aquest model també s'ha aplicat al barri del Guinardó de Barcelona.

El model francès: combina el model anglès i el model italià, però té una modalitat diferent, ja que incorpora intercanvi de formació.

El model germànic: és una versió més monetarista del model anglès. La unitat de canvi és el talent, i sol marcar-se una paritat amb la moneda del país.

El model suís: és el model més desenvolupat, i es basa en una xarxa d'abast estatal de bancs de temps, amb una unitat de canvi homònima i directament convertible en francs suïssos.

Els recursos humans i materials -el manteniment logístic- que es necessiten com a infraestructura bàsica per al bon funcionament dels bancs de temps solen revertir en les institucions públiques quan aquests bancs són reconeguts o promoguts per les mateixes, tot i que la gestió la porta la societat civil.

NOM EXPERIÈNCIA: ESTUDI SOBRE LES PERCEPCIONS EN L'ÚS I LA DISTRIBUCIÓ DEL TEMPS (Consell Econòmic i Social de Barcelona)

A Barcelona es va realitzar un estudi per analitzar les percepcions en l'ús i la distribució del temps. Es van crear cinc grups de treball amb persones de diferents edats, sexes, formació, experiència, treball, etc.

La hipòtesi de partida de l'estudi era saber si hi havia desincronització dels horaris a la ciutat de Barcelona, atès que cada vegada els horaris laborals són més variables.

La idea de partida de l'estudi era que el temps de treball és la base del temps social, és l'eix sobre el qual s'articula l'organització de la vida quotidiana de les persones i de la ciutat.

Es detectaren col·lectius que ja tenien la consciència de què la desincronització entre la vida laboral i la vida personal porta a pensar que cal organitzar la ciutat amb altres paràmetres. Cada vegada més hi ha la consciència de què modificar l'horari laboral suposa modificar la manera de viure de la gent, i per tant, la manera de pensar i organitzar la ciutat.

Finalment l'estudi dóna indicis de què encara no hi ha prou demanda de nous serveis per pal·liar la desincronització horària, però sí es destaca com a demanda explícita un nou ús social del temps (col·lectiu, per estar amb d'altres persones, i familiar, que presenta certes diferències de gènere).

En el cas de les dones es demana més temps per dedicar-se a les tasques domèstiques, a les familiars i a les personals. En el cas dels homes l'ús del temps fa referència a poder estar més amb la família, tot i que aquesta petició acostuma a ser més un desig ja que la concreció de l'ús d'aquest temps és més de consum d'oci personal.

Les conclusions de l'estudi giren entorn al temps a la ciutat i fa una sèrie de propostes al respecte.

En relació al temps:

La idea central i comuna és que el temps de treball és entès com a horari laboral, i en conseqüència, com a principal organitzador de la manera de viure.

És cert que hi ha més consciència d'una desincronització horària originada per la forta variació d'horaris. Es produeixen certes resistències a les modificacions del temps de treball, hi ha feines amb tradicions horàries, torns de treball nocturn, etc., que dificulten els canvis. Semblaria que la centralitat del treball, des del punt de vista d'activitat laboral continua essent molt important.

L'increment de les dones joves sobretot en el món laboral fa que augmenti aquesta centralitat, ja que hi ha un augment col·lectiu de persones que centren la seva vida en tenir una activitat laboral plena.

El temps de treball domèstic i familiar és més visible en el col·lectiu femení, mentre que el masculí és quasi invisible. Hi ha una creixent consciència de què les dues vessants del temps de treball, laboral i domesticofamiliar, estan estretament lligades. L'exemple més clarificador és la consciència de malestar i la queixa de les dones que tenen un horari que no els permet compatibilitzar la seva vida familiar amb la laboral.

Les demandes relacionades amb els horaris comercials són també complexes. D'una banda hi ha els conflictes entre les grans superfícies i els petits comerciants, i de l'altra les contradiccions dels "treballador/es-consumidor/es".

En relació a la ciutat:

La ciutat és un escenari cada cop més contradictori i divers quant a l'enfocament dels usos del temps. Caldria organitzar els serveis i les infraestructures, possibilitant així un altre tipus d'activitat econòmica.

Per altra banda la majoria de la gent que treballa també viu a la ciutat, per la qual cosa és un terreny on es consumeix lleure i vida familiar.

En aquest sentit, amb els desajustos horaris de serveis de tot tipus, el temps de la ciutat apareix com una dimensió important. Per tant ha de poder trobar respostes als interessos contradictoris que es configuren actualment.

Conclusions

Conclusions

Es proposen una sèrie de mesures que passem a descriure:

- Crear una Oficina del Temps de la Ciutat
- Elaborar un Pla regulador del temps de la ciutat
- Realitzar una fase experimental en un territori concret
- Ampliar els horaris dels transports municipals
- Descentralitzar alguns serveis
- Ampliar els horaris d'atenció als col·lectius: d'infants, joves, gent gran, etc.
- Ampliar experiències que ja funcionen.
- Realitzar alguna prova del model finlandès a l'àmbit municipal.
- Incentivar la concertació i regulació dels horaris comercials relatius a la cultura, l'oci, serveis públics i privats presents a la ciutat.
- Impulsar campanyes de sensibilització ciutadana al voltant de la importància del temps a la ciutat.

EL PAPER DE LES TECNOLOGIES DE LA INFORMACIÓ I LA COMUNICACIÓ (TIC) EN ELS USOS DEL TEMPS

- **Introducció**
- **Definició i descripció de les TIC. Dades d'usos de les TIC per sexe: què passa?**
- **L'escletxa digital: les TIC en una societat patriarcal**
- **Una solució conscienciada: el Ciberfeminisme**
- **Avantatges de les TIC per l'ús del temps propi, la paritat i el temps social.**
- **Com aplicar les TIC als diversos àmbits de la vida.**
- **El temps personal. El parany de les TIC: a més temps més treball**

INTRODUCCIÓ

Tal com veurem en aquest capítol, les TIC són una eina eficient per a conciliar, doncs són barates, accessibles, i permeten fer el treball en menys temps. Però aquesta eina tan útil, barata i accessible té problemes d'ús: un d'ells, és la bretxa digital de gènere.

Els poders públics han de definir solucions per a minimitzar tant com sigui possible la bretxa digital de gènere, definint polítiques transversals (educatives, laborals, associatives) que continguin aquest objectiu. Les actuacions educatives que s'empenyguin a favor de la integració igualitària de la dona en l'àmbit tecnològic passen necessàriament per una presa de consciència dels principals agents implicats. En aquest sentit, el treball pedagògic es reparteix en diversos fronts: alumnat, professorat, currículum, etc.

Analitzarem alguns exemples existents de l'ús de les TIC com a eina útil per a conciliar; exemples que tenen moltes vegades el seu origen en les demandes plantejades pels moviments ciberfeministes i que governs locals conscienciats han acceptat, tal com ha passat en les ciutats.

Però no hem d'oblidar que a la conciliació li calen polítiques integrals i que afectin sobretot al món laboral, raó per la qual en aquest capítol també reflexionarem sobre la responsabilitat dels governs estatals i de les empreses en aquest tema.

A més de l'acció política per acabar amb la bretxa digital de gènere, el Ciberfeminisme és una eina útil construïda per dones conscienciades pioneres de l'ús de TIC per a la reivindicació de la igualtat d'oportunitats i com a promotores d'iniciatives de l'ús de les TIC per conciliar. Així doncs, han lluitat de manera eficient contra la bretxa digital de gènere en dues vessants: per un costat, promovent l'ús de les TIC

entre les dones, o sigui, incrementant el nombre de dones que usen Internet, i per l'altre utilitzant les TIC per conscienciar la societat sobre la situació de la dona i creant així un debat que també incideix en la disminució de la bretxa digital i per aprofundir en la conscienciació per al canvi social necessari per tal d'assolir una societat amb igualtat d'oportunitats entre dones i homes. I no s'ha d'oblidar que per a aconseguir aquesta societat, la conciliació és una condició bàsica.

DEFINICIÓ I DESCRIPCIÓ DE LES TIC. DADES D'USOS DE LES TIC PER SEXE: QUÈ PASSA?

En aquests darrers anys, gràcies a les noves tecnologies, s'ha desenvolupat una nova forma de comunicació a través d'Internet.

Internet pot definir-se com una "xarxa de xarxes" d'ordinadors que comparteixen dades i recursos. D'aquesta se'ns permet tenir accés a informació a la comunicació amb altres persones, cosa que a través les formes de comunicació tradicionals no era possible.

L'abaratiment dels costos de connexió, les millores tecnològiques i l'arribada massiva dels ordinadors personals a les llars, està produint un creixement exponencial de la gent usuària i ha provocat que Internet passi de ser solament una eina d'investigació en les Universitats i serveis de defensa (doncs aquest va ser el seu origen), a convertir-se en un instrument de comunicació al que moltes persones poden tenir accés.

Les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (des d'ara TIC) són el conjunt de tecnologies utilitzades per processar i transmetre informació en format digital, i han definit un nou model de relació entre les persones, més apersonal (i per això, asexual), sense límit de distàncies ni de temps, posant en entredit, tal i com anirem veient en aquest capítol, el model patriarcal existent. Tot aquest procés en què la ciutadania està immersa ha donat peu al que s'anomena Societat de la Informació.

La igualtat entre homes i dones és un dret fonamental i una política prioritària dels poders públics. La desigualtat entre homes i dones quant a l'accés a les noves tecnologies tant en l'àmbit de les llars com en el laboral segueix essent una realitat a la Unió Europea i a Espanya. Els plans per al foment de la Societat de la Informació deuen, per tant, incloure estudis i mesures específiques que analitzin les causes d'aquestes diferències i donin solució. Per fer-ho, i donat que, com veurem més endavant, la causa és l'estructura patriarcal de la societat, s'ha d'establir el component de gènere en els estudis, indicadors i estadístiques relacionades amb la Societat de la Informació, és a dir, dades segregades per la variable "sexe" que demostrin la segregació sexual encara persistent a la Societat del Coneixement i ajudin a formular teories explicatives i accions polítiques per resoldre aquest biaix. Solament amb estudis seriosos i científics es podrà tenir informació objectiva que permeti l'execució de mesures eficients per aconseguir un nivell equitatiu d'accés i participació de les dones en la Societat de la Informació. Però no només es tracta d'augmentar la seva participació com a objectiu final, sinó també com a eina per a altres millores.

La Societat de la Informació ofereix una gran oportunitat per tractar de corregir els desequilibris existents a la societat i elevar el grau de participació de les dones en tots els àmbits. Un dels grans problemes als quals s'enfronta la societat actualment és la conciliació de la vida laboral, familiar i personal; i és que és evident que encara les labors domèstiques, la cura dels fills i les gestions administratives de les llars segueixen essent una tasca femenina.

Degut en molts casos a la incompatibilitat o rigidesa d'horaris de l'àmbit laboral, la dona tendeix a limitar les seves possibilitats professionals.

En aquestes situacions, les TIC resulten ser una eina molt útil per assolir la conciliació, doncs resolen dos dels principals problemes de la conciliació: el temps i la distància.

Efectivament, les TIC permeten fer el treball en menys temps, i quan es vol (o es pot), i a més, possibiliten estar connectada o connectat al lloc de treball a través de la xarxa, ja sigui per cercar informació, enviar-ne, comunicar-se (xat, fòrums) o fins i tot, per fer-hi reunions (teleconferències).

Donat que les dones som les grans beneficiades de la Societat del Coneixement (encara que sigui tan sols per poder conciliar), i que, a més, no existeix el problema de manca de coneixements, ens hauríem de preguntar per què no som les grans usuàries de la xarxa, què ofereix la Societat del Coneixement que atrau més als homes que a les dones?

Què ofereixen les TIC a les dones i a la societat en el seu conjunt?

Segons Green (2002) les últimes investigacions assenyalen que a les noies els entusiasmen les possibilitats de comunicació d'Internet, motivades per Internet com a "lloc de trobada". Així mateix, es demostra que les dones utilitzen les TIC per a mantenir la sociabilitat.

La creació de xarxes té la potencialitat, no només de difondre idees, sinó també de motivar a crear-les i difondre-les a la resta dels i les internautes, de manera ràpida i barata, amb la possibilitat de crear propostes socials i polítiques que trenquin els models vigents (Bonder, 2002).

Les TIC ofereixen, des d'aquesta perspectiva, una eficient oportunitat a les dones per trencar el rol de subordinació i invisibilització. No obstant això, a causa del imaginari col·lectiu, que segrega les dones de les TIC, es requereixen polítiques específiques per assolir l'apropament d'ambdós móns.

Les TIC creen un nou tipus de relació, amb una difícil segregació que relacioni sexe i gènere, doncs la xarxa és un món virtual on les relacions no són personals sinó asexuals; això permet trencar les regles de joc clàssiques de les relacions i les comunicacions d'una banda, i per l'altra, tal com veurem en el següent capítol, ser una eina que usin tant dones com homes per a poder treballar en menys temps, i aprofitar la resta en la vida familiar i la personal.

USUARIS I USUÀRIES AMB ACCÉS A INTERNET

L'ús d'Internet està en funció de variables com són l'ocupació o el nivell educatiu i econòmic. A més d'aquests factors, existeix una clara influència de la variable per raó de gènere quant a l'accés a les noves tecnologies.

D'acord a l'Informe d'Ús d'Internet per les Empreses i els Ciutadans publicat per Eurostat el maig de 2005, la diferència en l'ús entre homes i dones era de 8 punts percentuals en 2004 en els països de la Unió Europea (UE25). Aquesta diferència es manté pràcticament igual en el desglossament per nivell educatiu i, no obstant això, presenta grans diferències en l'anàlisi per edat, com podem veure a les taules anteriors.

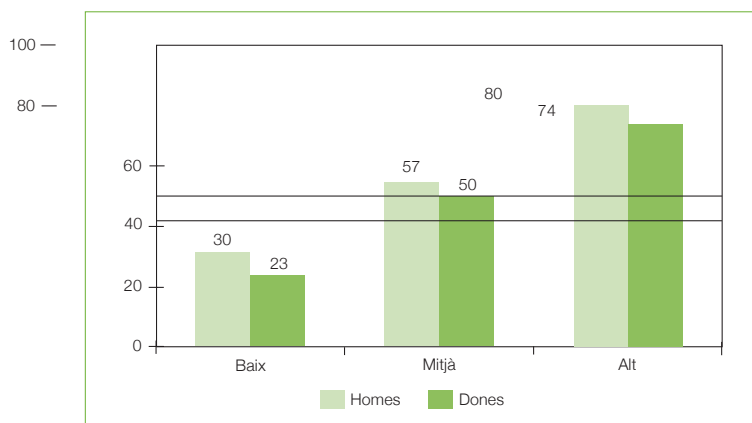

Figure 3 - Us Internet per sexe i nivell educatiu, 2004 - EU 25, 2004 (%)

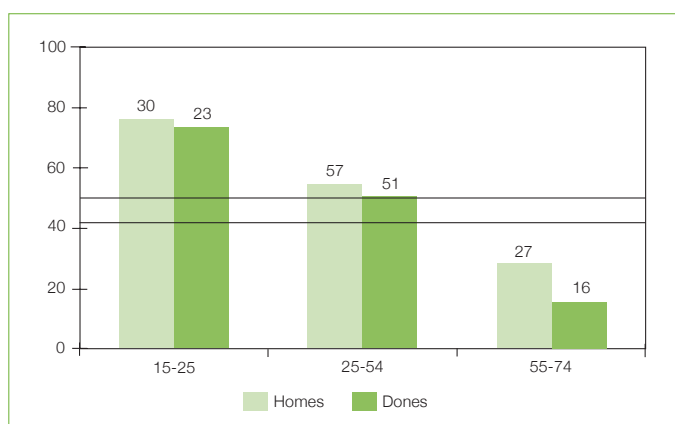
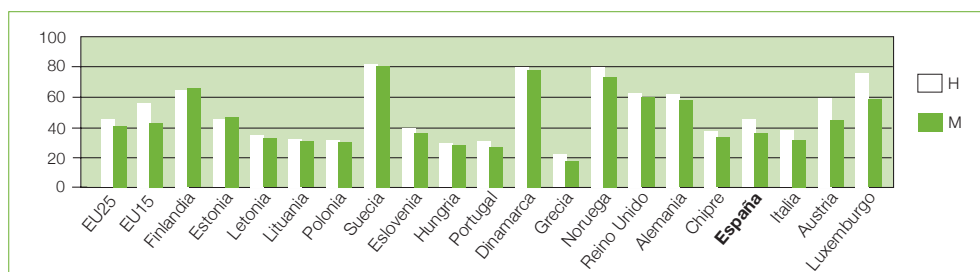

Figure 4 - Us Internet per sexe i edat, 2004 - EU 25, 2004 (%)

A Espanya, aquesta diferència és de 9 punts percentuals, cosa que ens situa a la cua no només de la UE15, sinó també de la UE25. El país europeu amb major índex d'igualtat respecte a l'ús d'Internet és Finlàndia, en el qual apareix lleugerament una proporció més gran quant a l'ús que en fan les dones (71%) respecte del que en fan els homes (70%). En els països bàltics, tot i presentant índexs globals d'accés més baixos, les diferències per sexe són també gairebé inapreciables.

Quant a la situació de les dones en el mercat laboral, l'últim informe del Fòrum Econòmic Mundial, publicat a 2005, presentava un panorama desolador de la situació d'Espanya. A l'estudi, que compara la situació de les dones en 58 països del món, Espanya es troba en el lloc 45 quant a participació econòmica i en el lloc 34 quant a oportunitat econòmica. És a dir, es troba entre els 4 països amb menor igualtat i oportunitat econòmica per a les dones.

LES NOVES RELACIONS A TRAVÉS DE LES TIC

Internet compta amb més de 700 milions d'usuaris al món. Concretament al nostre país, segons l'estimació realitzada per a Unió Internacional de Telecomunicacions (ITU), l'any 2003 les xifres van ascendir en més d'un 20% d'usuaris amb Internet.

Com aquestes dades indiquen, tot i que encara és major el nombre d'homes que fan ús d'aquest mitjà, cada vegada són més les dones i, més concretament, les dones discapacitades que troben a Internet una via de suport per accedir a diversos camps on s'ofereixen serveis, com les associacions i comunitats virtuals, amb l'objectiu o interès d'intercanviar experiències, accedir a llocs de treball i altres tipus d'ajudes sense haver de desplaçar-se, possibilitar d'alguna manera més la seva independència minimitzant els sentiments d'aïllament i la solitud, alhora que s'obren un munt de possibilitats relacionals i laborals.

Recents informes com el titulat *Development and International cooperation in the twenty-first century: the role of information technology in the context of a knowledge-based global economy* ("Desenvolupament i Cooperació Internacional al segle XXI: el paper de la Tecnologia de la Informació en el context d'una economia global basada en el Coneixement"), en el marc de la Comissió d'Assumptes Socials i Econòmics de les Nacions Unides, enalteixen les possibilitats de les TIC: eradicació de la pobresa, promoció del desenvolupament sostenible, acceleració del desenvolupament, etc. No obstant, les TIC tenen implicacions des de la perspectiva de gènere que convé analitzar. Per a Haraway (1996), les TIC en si mateixes contribueixen a la producció i reproducció d'estereotips sexuals que articulen les nostres formes de pensament. Les tecnologies produeixen transformacions fonamentals en l'estructura del món per a nosaltres, fins a tal extrem que si les tecnologies de la comunicació depenen de l'electrònica, la fabricació de les nostres idees, del que imaginem, depèn íntimament de l'electrònica. Les tecnologies són percebudes com a potents instruments socials amb grans implicacions per a la vida real de dones i homes. Per exemple, Internet constitueix una nova forma d'organització social, més informada i conscient, que com a tal està demandant un nou model relacional entre dones i homes posant en constant dubte l'actual model estereotipat i basat en el biaix de gènere.

LA BRETXA DIGITAL: LES TIC EN UNA SOCIETAT PATRIARCAL

Després d'aquestes dades és important preguntar-nos sobre les relacions que mantenen les dones amb les tecnologies, especialment Internet.

Les TIC s'insereixen en una cultura en la qual les decisions, les formes de relacionar-se amb els altres, les maneres d'entendre la vida estan estipulades des del prisma de la dominació masculina (Burkle, 1998). En aquest sentit, el patriarcat ha estat definit "com el sistema ideològic que ordena i classifica el món de forma desigual entre homes i dones sota els principis de jerarquia, subordinació, i opacitat, els quals estan presents en totes les estructures organitzatives de la societat" (Blat, 1994). La nostra cultura està impregnada d'una sèrie de significats de gènere que deriven en un elenc d'obstacles i barreres tant externes (estructurals, socials, etc.) com internes (resistències, pors, suspicàcies, etc.) per a les dones que poden resultar el germen de la bretxa digital de gènere, del seu caràcter i amplitud. Tot això ens duu a preguntar-nos quina Societat de la Informació estem creant.

Les dades indiquen, tal com s'ha demostrat en l'anterior capítol, que la bretxa digital de gènere és una realitat present a la nostra societat. La lluita per disminuir aques-

ta bretxa ha de traduir-se necessàriament en l'articulació de diferents mesures polítiques, econòmiques i educatives a diversos nivells (regional, nacional i internacional) per tal d'assolir que s'incloguin les qüestions de gènere en el centre del debat social de forma efectiva. Les accions que es defineixin han de significar un avenç en relació amb la introducció de les noves tecnologies en l'agenda política. L'accés de les dones a les TIC és un pas necessari per a garantir la igualtat real d'oportunitats. La promoció de xarxes de contacte, l'educació i la capacitat, la llibertat d'expressió, els drets humans i l'ocupació a través de les noves tecnologies no són només enfocaments innovadors, sinó tot un projecte d'inclusió i democratització que ens compromet a totes i tots. I és que les TIC són reconegudes pels organismes oficials com una clau de futur.

A la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació (WSIS), la seva primera fase ha significat una espai de debat sobre les relacions de domini a l'Era Digital. L'eliminació de barreres de gènere és una aspiració que s'ha concretat en els documents de la Cimera, ara resta el seu compliment.

El lliure accés segueix essent utòpic davant la falta d'oportunitats de finançament als països en desenvolupament, al quedar pendent l'enyorat Fons de Solidaritat Digital.

Les dones segueixen discriminades per considerar-les alienes al tècnic, però la construcció d'una Societat de la Informació no és un manual d'informàtica ni un catàleg d'enllaços, sinó anar cap a noves formes d'associació en els distints àmbits on la persona es desembolica. Relacions equitatives en aquest camp, significa contribuir al compliment dels Objectius del Mil·lenni, superant les practiques imposades per la divisió sexual del treball.

Per això, si les dones estem presents en les TIC d'una manera esbiaixada, no podem ser beneficiàries d'aquestes possibilitats, ni utilitzar-les per a benefici de la societat.

Són nombroses les autores (Bonder, 2002; Alario i Anguita, 2000; Alemany, 1999; entre altres) que consideren que no és d'estranyar que els ordinadors estiguin associats emocional i culturalment amb els homes i que les dones tinguin actituds de rebuig a les tecnologies mentre que han d'adaptar-se a una cultura que els és imposada i amb la qual no se senten identificades.

En aquesta línia, les implicacions de les TIC es tradueixen en manca d'equitat per a les dones en tres vessants:

- Ús de les TIC
- Formació i empatia cap a les TIC
- Continguts de les TIC

A l'hora d'analitzar l'ús que es realitza de les TIC, podem descriure diverses variables que incideixen: l'edat (no oblidem que les TIC són de nova creació i que Internet és una eina relativament jove), la variable geogràfica (hi ha llocs on l'accés a la xarxa és gairebé inexistent a causa de la dificultat de connexió), la formació (el nivell cultural incideix bastant sobre la possibilitat de conèixer les TIC), factors econòmics (les TIC necessiten una mínima inversió en la maquinària i manteniment). Una de les variables més interessants d'analitzar sobre el diferent ús de les TIC és el gènere: efectivament, tal com ha quedat demostrat en el primer apartat d'aquest capítol, existeixen diferències d'ús de les TIC i d'internet en general entre dones i homes, donant lloc a la bretxa digital de gènere.

La bretxa digital de gènere és un nou concepte que ve a definir la situació de desavantatge que es troben les dones en el món de les TIC. La seva superació implica

a nombrosos agents i instàncies polítiques, socials, educatives, etc. Com afirma Pérez Sedeño (2004: 35), l'objectiu fonamental ha de ser que ciutadans i ciutadanes tinguin més possibilitats d'informació, de participació, integració i inserció en el mercat laboral i en la societat en general.

Quins factors incideixen en la bretxa digital de gènere?

El progressiu avanç de la Societat del Coneixement demanda una urgent integració de les dones en el camp tecnològic en tots els seus diferents nivells, tant de contingut (anomenat producció) com d'ús. Per a disminuir la bretxa digital de gènere cal potenciar la major presència de les dones en el camp tecnològic, no només com a usuàries, sinó també i sobretot, com a productores i creadores, doncs tal i com analitzarem després, tant el contingut com el model actual d'Internet són androcèntrics. En aquest punt, és important ressaltar programes com UPC-Dona, l'objectiu del qual és incrementar el nombre de dones en les carreres relacionades amb les TIC (informàtica, telecomunicacions, etc.).

Les dones romanen apartades dels àmbits de reflexió i de producció de les TIC i, per tant, dels espais de presa de decisions, i és que l'anomenat "Sostre de Cristall" existeix (dit així per la seva invisibilitat i impermeabilitat), que simbolitza el fet que les dones no poden sobrepassar certes barreres per a arribar als llocs de decisió. Aquest "Sostre de Cristall" existeix en tots els sectors (econòmic, polític, etc.) i també, per descomptat, en les TIC.

Per a Rubio (1996), el "Sostre de Cristall" inclou nombrosos factors tant externs com interns que dificulten l'accés a les TIC per a les dones. Tal i com detalla Rocío Jiménez, hi ha 4 punts fonamentals:

1. Concepció i desenvolupament tecnològic en clau patriarcal. La participació de la dona en les fases en les quals es concep la tecnologia no només aportaria, molt probablement, nous llenguatges i estils lingüístics, sinó que també introduiria canvis en les formes de concebre i de programar la informàtica fruit dels trets diferenciadors de la seva identitat cultural de gènere. La socialització de les dones transcorre pel desenvolupament de formes de pensament no lineals, associatives i molt vinculades a qüestions pràctiques. Segons Bonder (2002: 43) aquesta modalitat de pensament femenina no està representada en el pensament racionalista, lineal i abstracte que caracteritza la programació concebuda des de la cultura patriarcal.

2. Ús de llenguatges tècnics. La cultura de referència inscriu en les TIC codis de gènere (és a dir, models de comunicació, llenguatges, estils de pensament, etc.) que posseeixen característiques patriarcals que desestabilitzen les pautes d'identificació cultural de gènere de les dones i generen resistències. De Pablos (2001) considera que els llenguatges utilitzats en la informàtica tenen un origen i sobretot una aplicació col·lectiva, social; i la història d'aquests llenguatges i els seus usos resulta determinant per a entendre els seus significats. Recents estudis com el d'Anguita i Ordax (2000) en el context educatiu posen de manifest la falta d'ús de terminologia tècnica per part de les noies com una qüestió d'estils lingüístics vinculats al gènere i no tant de desconeixement dels termes.

3. La doble jornada laboral. La situació d'accés de la dona a les TIC està supeditada a l'organització del temps. Nombrosos estudis posen de manifest la desigualtat en l'ocupació de temps entre homes i dones: aquestes darreres, per la càrrega de valors estereotipats, assumeixen un alt percentatge en tasques relacionades amb la cura de la llar, dels fills i dels ancians. A la qual cosa afegeixen la càrrega laboral. Aquest temps invertit per les dones és lliure per als homes. Les condicions d'accés a les TIC han de tenir en compte la problemàtica del temps amb la qual

s'enfronten les dones pel fet de ser les principals proveïdores d'atencions (Pérez Sedeño, 2004: 36).

4. La dimensió emocional. La participació i la integració efectiva de la dona en el camp tecnològic excedeix les barreres de tipus estructural per instaurar-se en les emocions. Per a Rebollo (2004: 303) les emocions són eines de què disposem les persones per a relacionar-nos amb l'entorn i amb nosaltres mateixos. Tenen relació amb les nostres creences sobre nosaltres mateixos i el món en què vivim. En aquest sentit, constitueixen la base de les relacions que mantenim amb el món tecnològic. Un estudi recent delimita algunes de les resistències mostrades per noies davant situacions d'aprenentatge amb ordinadors en el context escolar. Així, les seves autores, Anguita i Ordax, (2000: 222-223) observen un alt grau d'ansietat relacionat amb el fet d'haver de treballar amb ordinadors i una por inicial davant tasques de l'àmbit tecnològic.

Solució? Polítiques públiques conscienciades

Hi ha moltes teories sobre la relació més propera dels homes amb les màquines (tecnofília), i sobre la relació més distant de les dones (tecnofòbia). L'ordinador com a producte cultural s'ha representat en molts discursos com a part d'una relació amorosa entre l'home i la màquina (Sofia, 1998), estimulants la tecnofília masculina, que es pren com la norma. Les dones, entretant, s'aparten d'aquesta norma i són catalogades com a tecnofòbiques (Bonder).

Però si aprofundim una mica més en analitzar les raons que provoquen aquesta situació trobem les conclusions de González i Pérez Sedeño (2002), per als quals els estudis feministes en el camp de l'educació revelen la desigualtat de condicions entre nois i noies, tant en els programes formals (els continguts ensenyats) com en els programes ocults (les aspiracions, expectatives i comportaments de professors i alumnes). Diversos estudis realitzats en l'àmbit universitari sobre la situació de les dones en els camps relacionats amb la tecnologia i amb la informàtica, posen de relleu els mecanismes que les duen a un abandonament d'aquestes àrees. Així, la pèrdua d'autoestima i confiança de les dones en les seves pròpies possibilitats desemboca en una pèrdua d'interès (Alario i Anguita). En aquest sentit, les instàncies públiques han de definir polítiques per lluitar contra aquest "Sostre de Cristall" resultant de la situació esbiaixada de la dona, i fer atractives les TIC per a les dones en el que s'anomena "generació d'estats de sensibilització".

La base fonamental és la coeducació en les TIC, és a dir, allò que és didàctic d'aquestes, amb perspectiva de gènere. Per a fer-ho possible, és imprescindible formar al professorat en aquests temes, perquè incorporin la visió de gènere en la formació que imparteixen i perquè apliquin nous usos de la xarxa per a lluitar contra la bretxa digital de gènere.

En un estudi anterior (Jiménez, 2003) es van explorar pàgines web educatives que possibiliten l'expressió d'identitats de gènere alternatives, suscitant amb això noves formes d'acostament a les TIC.

Els llocs web com a espais orientats a l'educació primària poden convertir-se en una font potencial de recursos educatius, els usos pedagògics dels quals fomentin la construcció d'identitats de gènere alternatives i, amb això, potenciïn la sensibilització de les dones cap al camp tecnològic. En aquest sentit, no tots els recursos que ens ofereixen les pàgines web són útils.

L'acostament a les tecnologies en edats joves ha de garantir la identificació cultural de gènere, en el cas del nen, emmarcant-se en una cultura no sexista basada en

valors no violents, sinó de cooperació i de llibertat per tal de definir la seva personalitat; en el cas de la nena, definint-se des d'un punt de vista igualitari. Des d'aquest moment han de rebre una preparació per a ser no només usuàries, sinó també, productores i creadores de tecnologies. Només així aconseguirem disminuir la bretxa digital de gènere.

La coeducació és important doncs és condició necessària, tot i que com se sol dir, no suficient, i és que per fer tot això possible hem de tenir en compte altres factors, com el replantejament dels continguts d'Internet.

Per això mateix ens hem de preguntar quines són les prioritats que deuen incorporar les TIC per a ser significatives per a les dones.

La creació de xarxes socials a través d'internet possibilita, no només difondre idees utilitzant aquesta eina barata, ràpida i mundial, sinó també definir noves propostes de manera comunitària i molt visible.

Les dones també hem de crear xarxes: espais on compartir projectes, conèixer bones pràctiques, coordinar-nos... En definitiva, estar informades i alhora informar dels nostres projectes: teixir xarxes per a l'empoderament de les dones.

Així doncs, des dels poders públics s'ha d'incentivar la participació de les dones i les xarxes socials, per exemple potenciant el treball en xarxa amb les associacions de dones i moviments socials per tal d'incorporar el seu saber i les seves propostes a les iniciatives i programes polítics. Fomentar l'accés a Internet per part de les dones com una eina estratègica de participació social que possibilita el treball comú i la comunicació entre elles, per tal de fer visible els seus sabers en l'àmbit públic.

Les TIC són doncs, des d'aquesta perspectiva, una excel·lent oportunitat per a l'empoderament de les dones. No obstant això, la bretxa de gènere, ja ho hem vist, està present encara tot i que existeixen diversos exemples de bones pràctiques per a disminuir-la. Un d'ells, segurament el més eficient i persistent, és el ciberfeminisme.

UNA SOLUCIÓ CONSCIENCIADA: EL CIBERFEMINISME

Tal i com hem comentat en aquest capítol, tot i que Internet podria ser una eina asexualada, en ser utilitzada per persones imbuïdes en una estructura patriarcal es converteix en una eina que reflecteix aquesta mateixa estructura i valors. És per això que el ciberfeminisme se centra en gran mesura en la crítica d'aquesta hegemonia masculina a la xarxa.

Tal com recorden les ciberfeministes, aquesta hegemonia té diferents orígens, des del seu inici, passant per la seva utilització actual i el seu contingut.

Internet va ser creada com a arma bèl·lica, un sistema a l'ús de la guerra i, com a tal, de poder masculí. D'altra banda, l'ús i contingut d'Internet està focalitzat actualment com a eina al servei de l'economia, on els estereotips, de la mateixa manera que els mass-media tradicionals, segreguen a la dona a un paper moltes vegades de simple objecte de consum.

El ciberfeminisme, com a moviment social conscienciat en la Xarxa, centra el seu debat i reflexions en la situació de les dones en un món altament intervingut per la tecnologia Xarxa, amb l'objectiu de visualitzar la seva realitat i empoderar les dones.

El feminisme com a moviment s'ha anat adaptant a cada moment històric i social, reivindicant i organitzant-se en funció de cadascun d'aquests instants, adoptant formes i solucions diferents. Exemple d'això el tenim en la pluralitat de plantejaments crítics que aquest moviment ha anat adoptant al llarg del segle XX: post-feminisme, feminisme marxista, feminisme de la diferència, feminisme de la igualtat, feminisme estructuralista, entre d'altres, fins arribar al ciberfeminisme.

Des dels seus inicis, els moviments de dones va estar marcats per una manera d'organització en petits grups d'intercanvi, de reflexió i de contenció, treballant en xarxa.

En aquest context, el ciberfeminisme ve a ser un moviment que neix amb Internet, intentant analitzar i utilitzar les noves tecnologies a manera de vehicle de reivindicació, expressió i acció d'identitats, discursos, actes i del propi moviment en si. La tesi del moviment ciberfeminista té com objectiu la resignificació de la realitat, crear uns nous codis culturals dominants a través de les TIC. Això és possible "perquè les seves xarxes es comporten com veritables laboratoris culturals en els quals es va forjant la redefinició de la realitat que inspira les noves lluites col·lectives". També volen crear un espai relacional on fer possible els canvis i crear xarxes de dones i homes conscienciats.

No existeix una definició exacta de ciberfeminisme, però pot servir la que va utilitzar una de les grans pensadores i activistes del moviment, Sandie Plant: "El ciberfeminisme és una cooperació alliberadora entre dona, màquina i noves tecnologies" (Plant; 1998). Una forma d'activisme feminista que emprava com a canal i té com a objecte d'anàlisi les TIC, especialment Internet, i la relació que s'efectua entre aquestes tecnologies i la construcció del gènere, generant amb això nous discursos.

Internet no només és individu i societat, sinó que s'ha anat erigint com una xarxa omnipresent que totalitza i envolta, creant i assolint espais d'identitat i intercanvi simbòlic que permeten fer veure als subjectes socials que el món és només un, idèntic a la ideologia social dominant quant a les relacions de gènere es comprèn. Un afany globalitzador el d'Internet que suposa ser l'establiment del discurs hegemònic en aquesta cibersocietat. Davant d'aquesta disposició es fa constatar l'existència d'un corrent crític de pensament que discuteix i rebutja el discurs o narració masculina subjacent en la vessant social de la Xarxa.

Un d'aquests corrents crítics de pensament que navega per la Xarxa no és un altre que el ciberfeminisme, corrent que neix en la dècada dels noranta del segle passat i que comença a plantejar l'eminència i més que necessària relació entre la màquina i la dona, intentant indicar des de les veus del ciberfeminisme una nova visió del gènere, de la identitat i del significat i valor del cos femení, pretenent confeccionar una línia de debat, acció i reivindicació que lluiti en contra del discurs patriarcal del sistema dual com a discurs omnipresent i de poder hegemònic en l'àmbit tecnològic.

Les diferents posicions ciberfeministes posseeixen un punt en comú, el qual dóna solidesa teòrica al mateix moviment. Aquest punt no és altre que el de l'agermanament i la felicitat convergència entre la dona i la tecnologia, a la recerca d'una sortida a la situació de desigualtat de la dona.

El ciberfeminisme és molt divers, per això parlem de ciberfeminismes. És un corrent híbrid de treball, reflexió i anàlisi sobre les tecnologies de la informació. El ciberfeminisme s'ha desenvolupat en dues direccions: d'una banda, l'activisme radical de Sadie Plant i de VNS Matrix, i per una altra, el treball més moderat de la Old Boys Network .

Es poden destacar tres corrents: el ciberfeminisme radical, el conservador i el social.

“Ciberfeminisme radical”

Les referents són el Grup VNS Matrix amb el seu Bitch Mutant Manifesto i Sadie Plant amb el seu llibre Zeros + Uns. Usen tàctiques d'escamot d'avantguarda. El ciberfeminisme radical sorgeix quan les dones artistes comencen a actuar davant la minoria femenina en els circuits de difusió tradicionals. En protesta per la discriminació en els cercles de difusió cultural, sorgeixen grups com les Guerrilla Girls, nascut a 1985 per protestar per l'organització d'una mostra en el museu d'art modern de Nova York en la qual de 169 artistes només 13 eren dones.

En poc temps aprenen les noves possibilitats que ofereix el format electrònic per a la creació artística. Aquests ingredients, units a la utilització i a la investigació del nou espai creatiu i del subjecte amb una perspectiva feminista són l'origen de nombroses obres referents del ciberfeminisme en l'art.

Sadie Plant és la figura més representativa del ciberfeminisme radical, en el seu assaig Zeros + Uns, que segueix una estructura de hipertextual, recorre diverses teories filosòfiques i la història de la cibernètica. "La tecnologia és femenina " i "les dones van dominar els telers i ara dominen els ordinadors", són frases seves.

“Ciberfeminisme conservador” (o “de l'art“)

Té el seu origen en les artistes que usen Internet com mitjà d'expressió, centrades en l'estudi del cos i l'espai, físic i virtual. L'espai virtual genera noves possibilitats, tot depèn del seu ús. Les noves tecnologies no són "transparents", no incrementen ni disminueixen la discriminació. Aquest grup se situa en el corrent liderat pel grup europeu OBS (Old Boys Network).

Sandie Stone constitueix una línia del pensament oposada a les teories de Sadie Plant. Va crear amb Kathy Rau Huffman i Eva Wohlgemuth Face Settings, que dona origen a una de les llistes d'intercanvi d'informació per correu electrònic "només per a dones" de major prestigi en l'àmbit del ciberfeminisme/art, FACE, de la qual és comoderadora i on es debat "art, comunicació i política on-line"

“Ciberfeminisme social”

Proclama l'ús estratègic de les noves tecnologies i l'espai virtual en la transformació social. Té el seu origen en la connexió dels moviments antiglobalització neoliberal i dels grups activistes en defensa dels drets humans, establint ponts entre aquests moviments i el feminisme.

Respecte a la intersecció de teoria i praxi ciberfeminista, Faith Wilding en resulta una exponent, participa en el grup activista subRosa autodefinit com "una cèl·lula ciberfeminista reproduïble composta d'investigadores culturals compromeses a combinar l'art, l'activisme i la política per a explorar i criticar els efectes de les interseccions de les noves tecnologies informàtiques i la biotecnologia en el cos, la vida i el treball de les dones". El seu nom sorgeix per a "honrar pioneres feministes en l'art, el treball social i la política com Rosa Bonheur, Rosa Luxemburg, Rosie de Riveter i Rosa Parks.

L'any 1993 sorgeix la primera iniciativa de ciberfeminisme social: a Nova York i Londres les organitzacions de defensa dels Drets Humans, grups ecologistes i pacifistes començaven a construir les primeres xarxes socials a Internet a partir de "servidors alternatius" i un grup de dones va iniciar el disseny des de la perspectiva de gènere de l'ús estratègic d'aquestes xarxes socials electròniques.

Trobades ciberfeministes

Al 1997 (del 20 al 28 de setembre) es va celebrar la Primera Trobada Internacional Ciberfeminista en la Fira d'Art Documenta X de Kassel, Alemanya. La major part de la discussió de la trobada es va centrar en definir què és el ciberfeminisme, què aporta i per quins objectius lluita dintre del terreny de les tecnologies de la informació i la comunicació.

La majoria de les participants estaven relacionades amb l'art, assumien el rebuig al patriarcat i buscaven noves formes de comunicació per a la repulsa. Aquestes no van voler definir ciberfeminisme per a no posar límits al moviment. Les grrrl-Webgrl, les Riot girls (Noies Escamot) i les Bad Girls (Noies dolentes) no estaven disposades a permetre acotaments. El resultat va ser un text de les 100 antítesis sobre el que el ciberfeminisme "no és":

*"(...)no és una fragància,
no és una ideologia,
no és l'error 101
no és un isme,
no és un alter ego,
no té collons,
no és dogmàtic,
no és rock and roll(...)"*

L'Associació per al Progrés de les Comunicacions (una associació mundial de xarxes que ofereixen llaços de comunicació informàtica a milers d'ONG, activistes, educadors, responsables de polítiques i líders comunitaris) va crear el grup APC-dones (1993) amb la filosofia que els moviments de dones utilitzessin les xarxes electròniques, de cara a la Conferència Mundial de Beijing. En aquest moment algunes dones van veure la importància estratègica de l'ús d'aquestes noves tecnologies en el desenvolupament i la defensa dels drets de les dones i aquest impuls han estat clau en la presència de les lluites de les dones i del feminisme a Internet.

En trobades internacionals, per primera vegada, gràcies a l'impuls de xarxes de dones llatinoamericanes, apareix en les conclusions la comunicació i la xarxa com un element clau per als drets de les dones, tal com va passar en la Conferència Internacional de Bangkok amb el lema "Comunicació com a font de poder per a les dones" (febrer 1994) i en el Simposi Internacional de Toronto, el tema central del qual era "Dones i Mitjans: l'Accés a l'Expressió i a la Decisió", organitzat per la UNESCO (març 1995). Es van crear llistes de correu electrònic de les posicions que les entitats de dones van voler traslladar a la IV Conferència Mundial de Dones, en Beijing (1995). Una d'aquestes llistes, que avui segueix essent un referent, és Modemujer (Mèxic) i en la seva web podem llegir: "Aquest espai està fet per i per a nosaltres, dones feministes. Des d'aquí podem difondre i consultar les nostres activitats, les quals contribueixen a l'enfortiment del nostre moviment."

L'any 1996 neix a França la xarxa Pénélopes, creada per Joelle Palmieri. Defensa no només l'accés a la informació sinó també a la producció d'informació a través de xarxes pròpies de dones per aconseguir l'ampliació del moviment de dones. A Espanya vam comptar amb Dones en Xarxa, creada l'any 1997 per Montserrat Boix, i que té com a objectiu "crear un punt de trobada a Internet que faciliti l'intercanvi d'informació, estratègies i contactes entre els grups de dones i grups feministes del món. "

La Marxa 2000 de les dones així ho va confirmar: milers de dones comunicades i coordinades a través d'Internet, amb l'objectiu comú de denunciar la pobresa i la violència de gènere, capaces de mobilitzar a milions de persones al món a partir d'una proposta realitzada per un centenar de dones des de Canadà. La unitat d'ac-

ció de les dones és possible i real. El món virtual contribueix com a mínim a l'agitació i al moviment en el quotidià no-virtual; de les estratègies que aconseguim dissenyar per enfortir el procés dependrà que es converteixi finalment en una eina decisiva de transformació.

El ciberfeminisme avui dia segueix essent un marc teòric problemàtic. No es coneix amb exactitud què significa el moviment, els principals grups o activistes ciberfeministes no han abordat per complet la inexactitud i discrepàncies teòriques, de forma continuada s'han efectuat determinades interpretacions molt poc lligades als temes polítics i tecnològics dels quals tracta el ciberfeminisme. "El territori del ciberfeminisme és extens. Els objectius de la seva lluita són el ciberespai, el disseny industrial i l'educació: és a dir, tots aquells camps en els quals el procés tecnològic presenta un biaix sexista pel qual s'exclou a les dones de les posicions de poder dintre de la tecnocultura" (Wilding & Critical Art Ensemble). Un ciberfeminisme, com aquí es demostra, precisa de forma urgent d'una pràctica descentralitzada, múltiple, participativa, en la qual es pugui donar la confluència i convivència de les múltiples trajectòries que posseeix en la seva en el seu si el ciberfeminisme.

Però el que és un punt a considerar i que dóna certa consistència a tot el moviment ciberfeminista, és que engloba en si mateix la creació d'una major consciència sobre la necessitat d'establir una relació més equitativa entre els gèneres i les TIC, visualitzant la situació discriminada de les dones i socialitzant cap a una nova cultura més igualitària i participativa. Però, tal i com hem comentat en tot aquest capítol, com encara estem inserides i inserits en una societat basada en els tòpics i les relacions desigualitàries, els poders públics han de fer polítiques per ajudar a crear una Societat del Coneixement més igualitària, amb tots els beneficis que hem descrit.

AVANTATGES DE LES TIC PER L'ÚS DEL TEMPS PROPI, LA PARITAT I EL TEMPS SOCIAL.

Ja hem comentat diversos cops la gran possibilitat d'ajuda que representen les TIC com a eina per estalviar temps de feina per poder conciliar. En els darrers temps, s'ha estudiat molt sobre el descens del temps dedicat per les dones a treballs en la llar gràcies als canvis tecnològics (Gershuny i Robinson, 1988). Aquest canvis es referien als electrodomèstics, petits estris programats per fer la feina de la llar en menys temps i amb menys esforços.

Actualment, les TIC representen una altra font d'alliberament de les tasques de la llar per a dones i homes, doncs permeten fer més treball en menys temps, menys força i formació. Si analitzem els beneficis que les TIC comporten veurem que aquests són diversos i que, tots ells sumats, faciliten eines per a la dona especialment per:

- Crear dinàmiques de conciliació: tal i com hem dit, les TIC permeten deslocalitzar la feina i fer les tasques més ràpidament, restant així temps a l'àmbit laboral i facilitant més temps per als altres aspectes de la vida (l'oci, la pròpia cura, l'associacionisme, etc.).
- Visibilitzar les dones (molt oblidades als mitjans de comunicació clàssics) i els temes de les dones, incrementant la possibilitat que siguin temes d'agenda política i social. Això empodera les dones i els temes de dones, quelcom que d'una altra manera seria difícil.
- Crear xarxes de dones i homes feministes que recolzin el canvi de societat.
- Democratitzar i desjerarquitzar la informació, per socialitzar la ciutadania: en el fet de ser una eina a l'abast de tothom que estigui connectat, rau la certesa de què la pluralitat està assegurada.

■ Augmentar la competència amb menor possibilitat de discriminació: la competència es basa en un model relacional comparatiu on una persona és millor que una altra en una activitat determinada, i tot això està emmarcat dins d'unes regles, ja ho hem vist, androcèntriques; la Societat del Coneixement, en canvi, és asexualada a la Xarxa, de tal manera que la discriminació sexual desapareix i la possibilitat de competència, no impregnada per aquella, augmenta.

Però també és cert que aquesta nova eina comporta uns problemes per poder ser utilitzada, tal i com veurem al final del capítol.

De moment, a mode de conclusió, i com a introducció a la part de pràctiques reals d'ús de les TIC, podem dir, tal i com hem vist, que són una eina que ens permet interconnectar a les persones entre elles, i amb institucions i associacions, per tal d'accedir de manera fàcil, ràpida i còmoda a la informació i fer arribar les nostres demandes i suggeriments a organismes (institucions, associacions, etc.) amb estalvi de temps (sense cues, amb formularis senzills i clars), sense desplaçament i quan a la persona li va bé, incrementant així la conciliació.

A continuació explicarem algunes bones pràctiques d'ús de les TIC.

A la Política:

Ciberdemocràcia

La Ciberdemocràcia utilitza les TIC per enfortir els mecanismes bàsics de la democràcia: la participació, la transparència, la relació bidireccional entre la ciutadania i les institucions, etc.

No s'ha de confondre amb els exemples més típics i senzills, que serveixen només pels tràmits burocràtics (ajuntaments, Hisenda, etc.). Aquests, utilitzen les TIC però es solen quedar en un primer graó.

L'exemple més conegut i aprofundit de ciberdemocràcia real és Porto Alegre.

Ciberplataformes ciutadanes

No només les institucions utilitzen les TIC per enfortir la democràcia; també la ciutadania ha creat multitud d'exemples per aprofitar aquesta eina de baix preu i fàcilment manejable.

L'acció col·lectiva té característiques difícils de descriure en poques paraules, degut a la seva heterogeneïtat. Un tret fàcil d'examinar és el marc, l'àmbit en el qual es desenvolupa: en la seva majoria, solen emmarcar-se a les institucions.

Una altra característica, anomenada per algunes teories com l'acció "col·lectiva contenciosa", és refereix a l'acció col·lectiva que ocupen grups que no tenen accés regular a les institucions, que actuen en nom de reivindicacions noves o no acceptades i que s'expressen d'una manera que constitueix una amenaça per a uns altres. Aquesta última és l'expressada per moviments i xarxes socials.

L'expressió xarxa / xarxes s'ha transformat en les últimes dècades en el paradigma de l'organització "alternativa". Prenent la idea de xarxa com a metàfora, podem dir que és un sistema d'organització que suggereix descentralització, resistència, solidaritat i globalització.

Les xarxes socials són fenòmens tan antics i espontanis com les relacions humanes. Existeixen des de sempre, però en cada conjuntura adopten formes diferents.

En les últimes dècades aquesta forma d'organització ha inspirat tant la conformació d'empreses transnacionals com els moviments socials obstinats a confrontar-se amb elles utilitzant les TIC per comunicar-se i difondre el missatge.

Amb les TIC, les xarxes socials s'han tornat cada cop més locals i més globals al mateix temps, més reals i més virtuals. Seguint a Scherer-Warren podem afirmar que les noves Tecnologies de la Informació i la Comunicació –xarxes tècniques– han redimensionat els territoris d'influència i d'acció dels moviments i xarxes socials.

Alguns exemples són:

■ **Moviments antiglobalització**

Avui en dia, milers de persones es comuniquen a través de les TIC per debatre sobre els problemes del món i acordar manifestar-se davant de les OIG o contra decisions preses pels governs.

Exemples d'aquest tipus d'activitat els trobem avui en dia sobretot entre la gent d'esquerres: anarquistes, antimilitaristes, etc., com quan es van crear les plataformes antigüerra d'Iraq a tot el món, fins i tot aconseguint coordinar manifestacions multitudinàries a diversos països simultàniament i amb els mateixos eslògans.

Altres exemples són les manifestacions contra les reunions dels països rics (G-8).

■ **Portals ciutadans**

Utilitzen les TIC per defensar, col·lectivitzar i visualitzar les seves reivindicacions. Per exemple, Ravalnet (<http://www.ravalnet.org/>), Xarxa Ciutadana de Barcelona (<http://www.xarxabcn.net/>), Xarxa Ciutadana del Vallès Oriental (<http://vallesnet.org/>), Xarxa Ciutadana de La Bisbal (<http://www.labisbal.org/>), Xarxa Ciutadana de Cornellà (<http://www.cornella.net/>), Web d'Entitats de Manresa i del Bages (<http://www.lasequia.org/>).

■ **Conferència Internacional de Bangkok**

Sota el lema "Comunicació com a font de poder per a les dones" (febrer 1994) va defensar la necessitat d'enfortir els mitjans de comunicació de les dones, i "promoure xarxes i formes de comunicació que no solament qüestionin la naturalesa patriarcal dels mitjans sinó que s'esforcin per descentralitzar-los i democratitzar-los."

■ **Simposi Internacional de Toronto**

El tema central va ser "Dones i Mitjans: l'Accés a l'Expressió i a la Decisió", organitzat per la UNESCO (març 1995), i va reivindicar "la importància de les xarxes de dones, tant aquelles que proporcionen notícies, com aquelles que utilitzen mitjans alternatius per a fer arribar a les dones i als grups de dones informació que les ajudi i recolzi en les seves activitats personals, familiars i de desenvolupament comunitari."

■ **Beijing (1995)**

Un equip de 40 dones de 24 països van assegurar formació i suport a 1.700 usuàries creant a més un espai electrònic amb informació de les ONG presents en Xinesa en 18 idiomes que va comptabilitzar 100.000 visites en la seva pàgina web. Això va permetre per primera vegada i sense estar presents físicament a Xina que dones de tot el món participessin "on-line" dels treballs de la Conferència i, com les TIC permeten la relació bidireccional, poguessin expressar les seves opinions en temps real.

■ **La Marxa 2000 de les dones**

Va ser una idea impulsada per un centenar de dones des de Canadà que assolí que milers de dones comunicades i coordinades a través d'Internet tinguessin com objectiu comú denunciar la pobresa i la violència de gènere. La Marxa i l'ús que feien de les TIC va mobilitzar a milions de persones en el món.

■ Enxarx@t

Nascuda d'un projecte guanyador del Premi 8 de març del Ajuntament de Barcelona, té com a objectiu construir una Xarxa de Dones de Barcelona a través de les TIC. Dins el seu ideari diu que "És fonamental impulsar des de l'àmbit local Xarxes de Dones a Internet com un element clau de participació i de visibilització de les veus diverses de les dones, i així tenir espais propis a l'àmbit local on les dones comuniquin les seves opinions, es comuniquin i relacionin amb altres dones, compartixin projectes i sobretot fomentin espais propis femenins a Internet com a possibilitat de generar mitjans i espais de comunicació alternatius i de les dones."

La primera part del projecte va ser Dona, Connecta't, on es va formar en l'ús de les TIC a dones del món associatiu de tots els districtes de Barcelona, per possibilitar que realment poguessin connectar-se a la xarxa i fer ús de la web del projecte.

■ Patagonia Ciber Fem: una experiència en xarxes electròniques de gènere i TIC

Patagonia Ciber Fem, creada a finals de juliol de 2000, és una xarxa integrada per dones en la seva majoria capdavanteres, professionals, especialistes i investigadores de gènere. És un canal de comunicació, que divulga una producció informativa sobre qüestions de gènere i dona, però que promou altres formes de relació, personals i professionals amb un abast regional. Patagonia Ciber Fem és un projecte suggerit de l'Argentina. S'emmarca dintre de les accions que realitza Red Mujeres Nuevo Milenio -Centre d'Estudis- com a punt focal nacional del Sistema d'Informació i Xarxes de Contacte per a Crear Consciència en Qüestions de Gènere (GAINS) de l'Institut Internacional d'Investigació i Capacitació per a la Promoció de la Dona de Nacions Unides (UN-INSTRAW).

El contingut és molt divers (informes, documents, columnes d'opinió, programes, projectes i notícies). Una xarxa electrònica és més que l'enviament massiu d'e-mail, és un teixit de relacions que es vinculen a través d'un programa de computació i la seva moderadora, però que promouen noves formes d'associació que les TIC possibiliten.

Patagonia Ciber Fem ha significat un mitjà alternatiu d'informació i un canal de comunicació per als diversos sectors que apliquen l'enfocament de gènere en les seves pràctiques i polítiques.

Amb la finalitat d'enfortir la xarxa i ampliar el seu abast es va proposar a les membres de la xarxa electrònica respondre un qüestionari on mitjançant l'aplicació de diversos indicadors podrem analitzar el compliment dels objectius d'aquest projecte, la integració de les membres a la dinàmica de grup, les expectatives complertes i la seva projecció. Aquesta enquesta pretén també evidenciar la inserció de les dones a les noves tecnologies i la seva visió de la Societat de la Informació.

L'anàlisi dels resultats té aspectes qualitatius i quantitius. Els primers reflecteixen l'opinió, la proposta i la relació de les receptores del servei amb la xarxa i amb altres integrants; els quantitius, percentatges d'adhesió a les opcions proposades. Els resultats són concrets perquè s'ha destacat l'opinió només de les membres de Patagonia Ciber Fem que han acceptat participar en un percentatge que reflecteix la intenció majoritària.

Les preguntes del qüestionari van tenir tres eixos d'interès: a) La relació que tenim les dones amb les TIC; b) Els continguts i aspectes operatius de la Xarxa; c) Els aspectes relacionats amb la mundialització i el multilateralisme. Es pot accedir al procés de les enquestes a Patagonia Ciber Fem mitjançant la següent adreça web: <http://www.eListas.net/lLista/patagoniaciberfem>

■ RIMA (Red Informativa de Mujeres de Argentina)

La "Xarxa Informativa de Dones d'Argentina" es presenta com un espai de dones feministes, dedicat a la informació, al debat, a la reflexió, a generar espais creatius,

de contenció i de comunicació. Específicament, RIMA promou la col·laboració i la participació actives de les dones a través d'una llista de correu electrònic, de butlletins i d'una pàgina web.

RIMA va néixer el 6 de juliol de 2000, a la seu de la ràdio de Freqüència Modulada La Tribu, de la ciutat de Buenos Aires. Les 45 dones allí reunides en la sessió final del "Seminari de Gènere i Comunicació", organitzat per aquesta ràdio i finançat per la World Association for Christian Communication (WACC), van considerar necessària l'existència d'una xarxa informativa feminista. Es va consensuar que fos una llista de correu només de dones degut al fet que existeixen nombrosos espais de reflexió mixtos tant a Internet com en la vida social.

La construcció de RIMA té un esquema de treball més o menys fix: dues vegades per dia naveguen per a buscar material (una hora cada cop com a terme mitjà) i baixen tots els missatges amb el propòsit de saber "que caminen necessitant les colistes". A més, consulten el material que arriba de les diferents fonts informatives amb les quals compten (a la data de la consulta, 50 entre espanyoles i angleses) i decideixen quins materials reexpedir i quins seran traduïts. També requereixen de quatre o cinc hores més per a lectura atenta, classificació, relacions públiques, etc.

Des dels seus inicis RIMA va definir que la xarxa seria "de dones", és a dir que no es tractaria d'una xarxa per a intercanviar amb dones, ni una llista de professionals que tracten temàtiques de gènere i feminisme. Es va deixar ben clar que RIMA és un espai d'i per a les dones.

La llista persegueix l'objectiu de socialitzar informació, materials de producció pròpia d'índole feminista o amb perspectiva de gènere. Documents i declaracions d'ONG, projectes de llei, ordenances, etc. Produccions literàries de dones autores, articles d'opinió, assaigs breus, reportatges, informes d'activitats i reflexions.

Al començament de l'any 2002, la llista de RIMA va començar una nova etapa. Va entrar en contacte amb el Nodo TAU (<http://www.tau.org.ar>), que és una associació civil sense ànim de lucre. Nodo TAU és un node de l'APC (Associació per al Progrés de les Comunicacions) i brinda els serveis de correu, Internet i hosting amb un sentit democràtic, de lluita pels Drets Humans i contra l'exclusió i la pobresa. Anteriorment, la llista s'administrava des de Yahoo. El mecanisme de subscripció va sorgir com a necessitat després que un jove es va subscriure sota el nom d'una dona per enviar e-mails ofensius i sexistes.

RIMA és una xarxa que involucra a dones que per la seva posició social incideixen en l'accés i l'articulació dels recursos polítics i socials. Les subscrietes van manifestar comptar majoritàriament amb professions i activitats de mitjana i alta qualificació. La llista ha sostingut un augment constant, no només de subscrietes sinó també de missatges rebuts.

RIMA desenvolupa un procés com a xarxa pel qual intervé en dos nivells significatius, intentant produir canvis en la vida social. Cognitivament, respecte d'allò que es pensa sobre les dones i el gènere, i per una altra banda, promou accions i idees positives.

RIMA és una xarxa que ha deixat de ser petita i està en etapa de creixement, en la qual es manifesta l'heterogeneïtat, però encara és "manejable". El seu teixit s'ha tornat més dens –presència de nombrosos e-mails, nous productes– davant la presència de discriminacions mil·lenàries, de gènere, ètnia, opció sexual i davant problemes cada cop més globals com els drets humans, el medi ambient, la pau, etc.

■ e-Comerç

Ja hem esmentat que Internet està avui en dia molt centrada en la seva vessant econòmica. Per això, és normal que gran part de l'ús i exemples se centrin en aquest sector que ha revolucionat el comerç de certs tipus de consum, com és sobretot el dels viatges i el de les transaccions econòmiques:

- vacances (avions, trens, hotels,...)
- borsa....
- supermercats (estalvi de temps per a les dones i els homes que fan la compra, però amb el problema de la seguretat de dades bancàries, cada cop però més fiable, i amb l'augment del transport comercial amb els conseqüent increment de col·lapses, despesa de combustible i contaminació.)

■ e-learning

Internet és una eina d'intercanvi de continguts, cosa que és molt útil per a la formació. Avui en dia, en un món on s'imposa la necessitat d'una formació continuada i més especialitzada, però on hom gaudeix de poc temps disponible, les TIC són la solució perfecta per a empreses, institucions i per a les persones a títol individual. Alguns exemples de campus virtuals són:

- Universitat Oberta de Catalunya (UOC)
- Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED)
- Formació a la carta: cada cop més empreses utilitzen aquest recurs per a formar i reciclar a la seva plantilla creixent.

■ Teletreball

En un món on cada cop es treballa més amb l'ordinador des de l'oficina, moltes feines són susceptibles de ser deslocalitzades i realitzar-se des de casa utilitzant les TIC per mantenir el contacte amb l'oficina central. Això permet compatibilitzar la vida familiar, laboral i personal, però pot ser també una arma de doble fil, doncs augmenta el risc de l'explotació laboral i d'indefensió de la gent treballadora.

EL TEMPS PERSONAL. EL PARANY DE LES TIC: A MÉS TEMPS MÉS TREBALL

Tal i com acabem de veure, les TIC són útils en molts sectors de la nostra vida diària. Però les TIC també tenen la seva limitació i els seus efectes negatius. Per començar, l'accés als ordinadors és encara car; tant el hardware (els ordinadors en si, la "màquina") com el software (programes que fa servir l'ordinador per poder ser utilitzat), són cars, tot això sumat al preu de la connexió a Internet (mòdem, ADSL, satèl·lit, etc.) fa que l'accés a les TIC no estigui a l'abast de tothom. A més, hi ha dos variables més que també dificulten l'ús de les TIC. Una és que no totes les zones territorials tenen una bona connexió a Internet (per la realitat del territori, especialment, les zones rurals). L'altra consisteix en què s'ha de disposar d'un mínim de coneixements per connectar-se, tot i que resulta molt intuïtiu, i formar part de la Societat del Coneixement.

A més, l'actualització constant de productes, tant de hardware com de software, tot i que és positiva, també pot tenir efectes adversos, doncs incrementa generalment el preu dels productes (encara que no sempre), requereix formació quasi bé continuada i alenteixen la connexió en requerir, generalment, més capacitat de la màquina.

I en relació amb el teletreball, tal i com hem vist, també existeix la vessant negativa de l'augment de la possibilitat d'explotació laboral, la pèrdua de força sindical, i l'augment de l'individualisme i del sentiment de solitud. Per tot això, són els organismes públics els que han de garantir l'accés de tothom a les TIC, si no volem una Societat de la Informació i el coneixement esbiaixada, i també han de garantir protecció perquè no caiguem en el parany de les TIC.

CONCLUSIONS

Quan vam començar la redacció d'aquest dossier, ens vam trobar, malgrat l'actualitat del tema, que hi havia molt poca bibliografia que en reflexionés al voltant. Considerem que parlar d'usos del temps és parlar de la persona i de la societat, així, a mesura que avançàvem en la redacció, vam veure la necessitat d'un tractament rigorós i en profunditat, ja que es tracta, ni més ni menys, de canvis de models en la manera de veure la vida i de portar a terme les relacions interpersonals.

1.- El temps és un dret de tothom, un dret de ciutadania.

La necessitat que tenen les persones, homes i dones, de poder tenir temps per assumir les tasques comunitàries de la llar i d'atenció a les persones al seu càrrec, planteja la disponibilitat de serveis que facilitin la cohesió social, el dret a tenir temps propi i el dret a la ciutadania.

Si bé és cert que la vida de les persones no pot parcel·lar-se en temps i activitats, com si fos un taulell de dames, vam creure convenient organitzar una sèrie de conceptes i delimitar alguns àmbits en els usos dels temps.

Anitzar els temps i els seus usos té com a objectiu prendre consciència de que vivim una quotidianitat cada cop més tenyida per la percepció d'exigència, d'esforç, d'obligatorietat. Es pot observar com es traspassen les tensions i aclaparaments des de l'àmbit públic al privat o viceversa; també és freqüent que el sentiment d'obligació viscut a la feina es perllongui, fent-nos sentir com a obligatòries les nostres activitats domèstiques i familiars. Això pot arribar a generar una certa dificultat per viure de forma diferenciada i satisfactòria els rols que exercim al llarg de la nostra vida.

Des d'un pensament progressista, la conciliació és un dret de la ciutadania, i no més podem fer-lo efectiu quan els ciutadans i les ciutadanes tinguin la possibilitat de fruit de cadascun d'aquests temps que conformen un Estat de Benestar (temps laboral, familiar, personal, social).

En el transcurs de l'elaboració d'aquest dossier hem intentat tenir en compte factors individuals, polítics, socials i econòmics perquè la conciliació no derivés, finalment, en un privilegi per a les persones ocupades. Per a això, no ens vam concentrar exclusivament en un enfocament "temps laboral versus temps familiar".

També des de la perspectiva feminista és important no perdre de vista el dret al temps laboral de les dones. En aquest sentit s'ha d'evitar qualsevol discurs regressiu, "la tornada a la llar" que desvirtui les fites aconseguides fins avui en dia. El benestar que representa tenir recursos personals i socials per tenir cura de les persones que ens envolten no té res a veure amb la recuperació dels valors que sostenen el "masclisme" i que condemnen la dona a acomplir el "mandat de gènere".

La conciliació entre la vida familiar i professional és una de les majors dificultats perquè les dones assoleixin la "igualtat real" amb els homes en el camp professional i perquè puguin participar activament en la vida pública, entesa aquesta com el camp de les relacions socials. La principal solució que s'apunta és la coresponsabilitat, entesa com el repartiment equitatiu entre dones i homes en el si de la parella de les responsabilitats derivades de la vida familiar (tasques domèstiques, cura de persones dependents –siguin menors o persones grans -, etc.).

La democràcia paritària no ha de ser només la participació equilibrada de dones i homes en la vida política, sinó que és la participació equilibrada en tots els llocs de decisió, en tots els àmbits de la vida social, econòmica i cultural. En definitiva, és una proposta de transformació i articulació de tota la societat.

Quant als aspectes educatius que poden influir positivament en los usos del temps, en la conciliació i, en definitiva, en una societat en la qual la paritat sigui una realitat sostenible, voldríem destacar els següents punts:

- Donar a conèixer i practicar valors que permetin relacions justes entre les persones.
- Aprendre a descobrir i reconèixer, en si mateix i en els altres, recursos i habilitats personals que permeten relacions satisfactòries.
- Repensar el valor i l'organització laboral, des de l'Estat del Benestar i des de les noves generacions, per a tendir a la feina més cap a allò qualitatiu (producte de qualitat, sostenible, la realització del qual és gratificant) que a allò que és quantitatiu (temps destinat al producte independentment de la seva qualitat i de la gratificació d'aquells que ho realitzen).
- Disposar d'altres espais intel·lectuals privats o públics, fora de l'àmbit estrictament laboral, on poder exercir la presa de decisions, projectar opinions, desenvolupar la creativitat i las habilitats socials, amb l'objectiu de descentralitzar i de descarregar el treball de la seva funció d'èxit, triomf, "realització personal".
- Trencar el "circuit" treball-diners-consum... més treball-més diners-més consum.
- Investigar, des de la sanitat, la sociologia, la política i l'economia les causes que originen "l'addicció al treball".

2.- Les TIC són una eina més per assolir aquest dret .

Les TIC (Tecnologies de la Informació i la Comunicació) són un recurs molt útil per incrementar la possibilitat de conciliació, per un costat, i crear un nou tipus de comunicació i d'espai relacional: l'anomenat ciberespai. Aquest ciberespai permet un model de relació entre les persones més apersonal (i per això, asexuat), sense límits de distàncies ni de temps, posant en entredit el model patriarcal existent.

Però les TIC comporten també certs problemes d'accés que si no es tenen en compte poden derivar en discriminació i desigualtat. Un d'aquests problemes és la bretxa digital de gènere, que no és més que la constatació que les dones no accedeixen al ciberespai amb la mateixa facilitat que els homes, degut al tipus de socialització i a l'educació.

Per solucionar aquesta desigualtat, necessitem, tal i com recolzem en aquest escrit, polítiques públiques conscienciades, doncs els poders públics han de definir solucions per a minimitzar sempre que sigui possible la bretxa digital de gènere, de-

finint polítiques transversals (educatives, laborals, associatives, etc.) que continguin aquest objectiu. Les actuacions educatives que s'empenguin a favor de la integració igualitària de la dona en l'àmbit tecnològic passen necessàriament per una presa de consciència dels principals agents implicats.

3.- L'administració ha de desenvolupar polítiques que permetin l'ús organitzat, equilibrat i saludable del temps.

Per tal que un canvi es produeixi i es sostingui cal la col·laboració entre individus, col·lectius, administracions, i poders polítics i econòmics. La conciliació és un problema social amb arrels clarament estructurals, i per aquesta raó els acords privats que s'estableixin en l'àmbit domèstic i familiar han d'anar acompanyats d'un replantejament dels principis conservadors, mitjançant els quals els sectors públics i privats projecten el model familiar tradicional, sustentat en la separació dels espais i en la distribució de tasques i responsabilitats en funció de ser home o dona.

Ja la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea recull la defensa explícita de la conciliació de la vida familiar i la vida professional i d'altres qüestions relatives a ella, com la igualtat d'oportunitats entre homes i dones i la no discriminació, els drets específics dels menors, les persones grans i les persones discapacitades, i la defensa de condicions de treball justes i equitatives.

Partint de la definició de l'Organització Mundial de la Salut (OMS): "salut mental és la capacitat de les persones per realitzar i posar en pràctica els seus projectes de vida", podem dir que els usos del temps organitzats i practicats amb equilibri i llibertat, facilitadors de la realització dels projectes personals i col·lectius, influeixen en al salut de les persones i de la comunitat en general.

La conciliació, entesa com l'harmonització de les facetes que constitueixen la nostra subjectivitat i el nostre ésser social, en interacció amb els altres, és també una eina fonamental que haurà de tenir-se en compte també des de la sanitat.

En el cas de les dones, existeix una extensa simptomatologia vinculada a la contínua postergació o frustració dels seus propis projectes i a l'esforç que ha de dur a terme per conciliar les necessitats familiars, laborals, socials i personals.

L'anàlisi d'algunes experiències al voltant de la conciliació ens ha confirmat que queda molt camí per fer i el valor decisiu que té la participació dels poders econòmics i legislatius per a l'implementació dels nous models. Les propostes de canvis i de flexibilitat en la organització laboral, en els serveis, en el comerç, en els recursos d'atenció a les persones, hauran de ser el resultat del reconeixement i de l'estudi de les demandes i necessitats de la ciutadania, tenint en compte les característiques de la comunitat (culturals, geogrficoclimàtiques, sociològiques, etc.) per poder crear models propis adaptats a la realitat present i futura de la comunitat. Els models posats a prova no sempre són transferibles, però sí referents de l'aprenentatge.

Aquest dossier vol ser una petita aportació a la reflexió i a la praxi per facilitar l'elaboració de models propis i adequats a les necessitats de la nostra societat.

BIBLIOGRAFÍA

Bodelón, Encarna: Justicia feminista: las políticas de derechos y de igualdad compleja en el ámbito local. IV Seminari Ciutats i Persones. Repensant les polítiques de gènere des de l'àmbit local. Barcelona, 2005.

Burin, Mabel: Estudios sobre la subjetividad femenina. Mujeres y salud mental. Grupo Editor Latinoamericano, Buenos Aires, 1987.

Carrasco, Cristina et al: El trabajo de las mujeres en Catalunya ¿Hacia una creciente igualdad? Estudio a partir de la información de la encuesta de empleo del tiempo, 2002-2003. Universitat Autònoma de Barcelona, 2004.

Dio Bleichmar, Emilce: La depresión en la mujer. Temas de Hoy, Madrid, 1991.

Dio Bleichmar, Emilce: en obra citada de Mabel Burin.

Ferrater Mora, José: Diccionario de grandes filósofos. Alianza Editorial, Madrid, 1986.

Foro Ciudades para la Conciliación. Conclusiones. Federación andaluza de municipios y provincias, Junta de Andalucía, Ayuntamientos democráticos de Andalucía. Fondo Social Europeo.

Lauretis, Teresa de: "La violencia de la retórica. Consideraciones sobre representación y género". Revista Travesías, Nº 2, Buenos Aires, 1994.

Moncarz, Esther, "Sobreocupación y desempleo como factores de estrés". Cuadernos mujer y salud/6. Red de salud de la mujeres latinoamericanas y del Caribe, Santiago de Chile, 2001.

Moncarz, Esther: "La queja cotidiana: una forma de contraviolenencia femenina (y sus destinos posibles)". En obra citada de Mabel Burin.

Romero, Inmaculada: "Desvelar la violencia: una intervención para la prevención y el cambio". Papeles del Psicólogo, Revista del Colegio Oficial de Psicólogos, nº 88, Madrid, 2004.

Temps i ciutat. L'estudi del temps a la ciutat. Més enllà de la seva dimensió horària. Consell Econòmic i Social de Barcelona

Zambrano, María: Persona y democracia. La historia sacrificial. Editorial Anthropos, Barcelona, 1992.

Young, Iris Marion: La justicia y la política de la diferencia. Ediciones Cátedra, Universitat de València, Instituto de la Mujer, 2000.